

JÖNKÖPING UNIVERSITY

*School of Education and
Communication*

Tvångsäktenskap och hederskultur i Sverige

En studie om det svenska bemötandet

KURS: Examensarbete i Globala studier, 15 hp

PROGRAM: Internationellt arbete – Globala studier

FÖRFATTARE: Emma Bohlin, Zarah Söderman

EXAMINATOR: Johannes Heuman

TERMIN: VT19

Sammanfattning

Emma Bohlin & Zarah Söderman

Antal sidor: 28

Tvångsäktenskap och hederskultur i Sverige

En studie om det svenska bemötandet

Syftet med denna studie var att sprida ljus över det svenska bemötandet av den så kallade 'hederskulturen'. Studien gör detta genom att undersöka svenska myndigheter och svenska ideella verksamheter, med ett distinkt fokus på kvinnan, och tvångsäktenskap som en del av den tidigare nämnda hederskulturen. Tidigare forskning har visat att den svenska kulturen och hederskulturen är varandras motsatser. Forskningen har också påvisat komplexiteten av att existera inom hederskulturen, speciellt i Sverige, och hur detta kan påverka den enskilda individen (i detta fall kvinnan) på olika sätt. Vad tidigare forskning inte har visat är på vilket sätt Sverige hanterar den problematiska hederskulturen och denna studie ämnade då att fylla den kunskapsluckan. För att undersöka hur myndigheter och ideella verksamheter bemöter hederskulturen ställdes följande forskningsfrågor; hur ser svenska myndigheter och ideella organisationer på den svenska hedersutsatta kvinnan när det gäller tvångsäktenskap? Vad är kvinnans ställning inom den svenska kulturen och vad är hennes ställning inom hederskulturen? Hur sker det praktiska bemötandet av hederskulturen? För att besvara forskningsfrågorna genomfördes sex semistrukturerade intervjuer baserade på ett målinriktat urval. Genom att använda den 'mångkulturella triaden' och 'individ- och gruppcentrerat tankesätt' som ett teoretiskt ramverk visade det sig att den individuella kvinnan är en del av två kollektiv; hederskulturen och den svenska kulturen, som i sin tur kan leda till en inre och yttre konflikt. Därtill visade det sig att även fast Sverige är ett individualistiskt land, så arbetar myndigheter ibland med ett gruppcentrerat tankesätt. Resultatet visade att bemötandet av hederskulturen skiljer sig från ideell organisation till organisation, men även mellan de ideella verksamheterna och myndigheter och drar slutsatsen att ett holistiskt och systematiskt bemötande är nödvändigt.

Nyckelord: hederskultur, tvångsäktenskap, ideell organisation, myndigheter, kvinna, Sverige

Adress

Högskolan för lärande
och kommunikation (HLK)
Box 1026
551 11 Jönköping

Besöksadress

Gjuterigatan 5, Hus H,
Jönköping

Telefon

036-101000

Fax

036-162585

Abstract

Emma Bohlin & Zarah Söderman

Pages: 28

Forced marriage and honour culture in Sweden

A study of the governmental and non-governmental approach

The purpose of this qualitative study was to highlight the Swedish treatment of the so-called 'honour culture'. It does so by examining Swedish authorities and Swedish non-profit organisations, with a distinct focus on the woman and on forced marriage as part of said honour culture. Previous research has shown that Swedish culture and honour culture are opposites. It has also shown that the complexity of existing within the honour culture, especially in Sweden, and how it can affect the individual woman in different ways. It has however not shown the distinct way Sweden deals with the problematic honour culture itself. To investigate how authorities and non-profit organisations deal with honour culture the following research questions were asked; how does Swedish authorities and non-profit organisations view the Swedish woman, affected by honour culture, in regards of forced marriage? What are the women's standing within honour culture and what is their standing within the Swedish culture? How does Swedish authorities and non-profit organisations deal with honour culture? To answer the research questions six semi structured interviews were performed based on a strategic selection process. Using 'the multicultural triad' and 'individual and group-centred mindset' as theoretical framework it is shown that the individual woman in this case is a part of two collectives; the honour culture and the Swedish culture which can result in conflict. It is further shown that though Sweden is an individualistic country its governmental treatment is sometimes group centred. The results show that the treatment of honour culture differ from organisation to organisation, but also between organisations and authorities and concludes that a holistic and systematic treatment is needed.

Key words: honour culture, forced marriage, non-profit organisation, Swedish authorities, woman, Sweden

Postal address

School of Education
and Communication
Box 1026
551 11 Jönköping
SWEDEN

Visiting address

Gjuterigatan 5, House H,
Jönköping, SWEDEN

Telephone

+463636-101000

Fax

+4636-162585

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte och frågeställningar.....	1
2. Metod och material.....	2
2.1 Vald forskningsstrategi och design	2
2.2 Urval och avgränsning.....	2
2.3 Datainsamling och bearbetning av material	3
2.4 Koncept och definitioner	5
2.4.1 Kultur	5
2.4.2 Heder och hedersrelaterat våld	5
3. Teoretisk referensram.....	6
3.1 Den mångkulturella triaden	6
3.2 Individ och gruppcentrerat tankesätt	6
4. Bakgrund och tidigare forskning.....	8
4.1 Den svenska kontexten för migranter.....	8
4.2 Hederskultur i Sverige.....	9
4.3 Mötet av det svenska och hederskultur	10
4.4 I svenska medier och officiell debatt.....	10
5. Resultat.....	11
5.1 Ideella verksamheters bemötande i Sverige	11
5.1.1 Riksorganisationen GAPF (Glöm Aldrig Pela och Fadime).....	11
5.1.2 Kvinnojouren.....	14
5.1.3 Varken Hora Eller Kuvad (VHEK).....	15
5.2 Myndigheters bemötande i Sverige	17
5.2.1 Länsstyrelsen Östergötland, Kompetensteamet	17
5.2.2 Socialstyrelsen.....	20
5.2.3 Jämställdhetsmyndigheten	21
6. Diskussion	23
6.1 Kvinnan och tvångsäktenskapet	23
6.2 Begreppet ‘heder’ och synsätt kring det.....	25
6.3 Samspelet ideella verksamheter och myndigheter	25
6.4 Metoddiskussion.....	27
7. Framtida forskning och framtida bemötande	27
8. Slutsats	28
Källor.....	
Bilaga 1: informationsbrev	
Bilaga 2: intervjuguide	

1. Inledning

Sverige är världens tredje mest jämställda land, enligt den årliga granskningen av World Economic Forum som gjordes 2018 (World Economic Forum, 2018). Trots denna position existerar det inom landet en hetsig debatt kring det som kallas 'hederskultur' och det medhavda 'hedersförtryck' som påverkar kvinnor i större utsträckning än män. Under loppet av några år har dessa begrepp, tillsammans med 'patriarkala familjer', 'utsatta flickor' och dylikt, etsat sig fast i det svenska kollektiva medvetandet. Media, officiella rapporter och andra former av informativ kommunikation använder dessa ord för att benämna vad som anses vara en särskild form av könsförtryck. Dock så är detta könsförtryck inskrivet i en tolkningsram där invandrarnas kulturer och traditioner står i fokus, då ramen inte förknippar 'hederskulturen' med det svenska. Denna polarisering av diskursen påverkar hanterandet av hederskulturen till den grad att det inte längre anses vara ett problem för Sverige i sin helhet, utan ett problem för "de där andra som fört med sig hederskulturen hit" (de los Reyes, 2003, s.14).

Den svenska diskursen har i dagsläget inte uppnått en konsensus kring begreppet 'heder'. Hellgren och Hobson problematiserar detta i deras artikel "Cultural dialogues in the good society" från (2008) och lyfter fram två olika synsätt; den patriarkala förklaringen och den kulturella förklaringen. Den patriarkala menar på att förtrycket är en del av det allmänna, strukturella våldet mot kvinnor och den kulturella förklaringen menar på att det inte är en del av det strukturella våldet utan att hedersvåldet är kulturellt specifikt och enbart applicerbart hos en viss grupp individer. Paulina de los Reyes (2003) är en av dem som argumenterar för att det kulturella synsättet, som förlägger kvinnoförtrycket till andra länder, enbart bidrar till stigmatiseringen och därmed även förfrämmandet av personer med invandrarbakgrund. Medan Stefan Koch (2008) menar att även om hederskultur inte är kopplad till invandrare så är den starkt kopplad till ett bristande statsskick och nationer utan ett statligt välfärdssystem.

Det är därför av intresse att undersöka bemötandet av hederskulturen inom den svenska ramen med ett fokus på tvångsäktenskap, då väldigt lite har publicerats om hanteringen av detta. Som nämnt ovan finns det ingen konsensus kring begreppet heder, vilket har gjort att den tidigare forskningen till mestadels fokuserat på huruvida det är ett kulturellt eller patriarkalt fenomen och därmed förbisett själva bemötandet av heder. Tvångsäktenskap i sig är en form av kontroll inom hederskulturen och benämns ofta inom den allmänna diskursen. Hur hanterar de svenska myndigheterna hederskulturen? Hur hanterar ideella verksamheter hederskulturen? Hur ses kvinnan inom dessa kulturella kontexter? Dessa frågor kommer därför att besvaras genom en kvalitativ undersökning baserad på intervjuer.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att sprida ljus över det svenska bemötandet av hederskultur från myndigheter samt ideella organisationer inom landet, med ett fokus på kvinnan och på tvångsäktenskap som en del av hederskulturen. Studien kommer att göra detta genom att besvara följande forskningsfrågor:

1. Hur ser svenska myndigheter och ideella organisationer på den svenska hedersutsatta kvinnan när det gäller tvångsäktenskap?
 - Vad är kvinnans ställning inom hederskulturen?
 - Vad är kvinnans ställning inom den svenska kulturen?
2. Hur sker det praktiska bemötandet av hederskulturen?
 - av svenska ideella organisationer?
 - av svenska myndigheter?

2. Metod och material

Nedan beskrivs studiens forskningsdesign, metod samt analysmetod.

2.1 Vald forskningsstrategi och design

Den valda forskningsstrategin för denna studie är av en induktiv karaktär med en kvalitativ utgångspunkt. Den induktiva processen innebär att forskaren drar generaliserbara slutsatser på grundval av observationer (ens resultat) (Bryman, 2011). Generellt sett så är den induktiva processen användbar vid teorigenerering, men en viktig sak att påpeka är att alla kvalitativa, induktiva strategier inte nödvändigtvis resulterar i applicerbara teorier även om det är tanken. Ibland rymmer de enbart insiktsfulla empiriska generaliseringar, och det är därför bra att uppfatta den induktiva strategin som en tendens och inte som ett uttryck för en entydig distinktion som alltid gäller (Bryman, 2011). Det är detta denna studie har som grundtanke att uppnå. Med detta i åtanke har sex intervjuer från tre ideella organisationer och tre myndigheter genomförts, och dessa kommer att beskrivas mer utförligt under "Urval och avgränsning" samt "Datainsamling och bearbetning av material". I och med att det är relativt få intervjuer påverkas studiens representativitet och generaliserbarhet på ett negativt sätt. Trots att studien inte ämnar resultera i en applicerbar teori, baserad på generaliserbara slutsatser, är studien fortfarande av intresse för allmänheten.

Studien är även som påpekat kvalitativ då denna form av metodik i huvudsak "betonar ett induktivt synsätt på relationen mellan teori och forskning, där tyngden läggs på generering av teorier" (Bryman, 2011, s.40) samt "föredrar att lägga vikten vid hur individerna uppfattar och tolkar sin sociala verklighet" (Bryman, 2011, s.40–41). Utöver detta rymmer den kvalitativa forskningen en bild av den sociala verkligheten som en ständig föränderlig egenskap (Bryman, 2011).

2.2 Urval och avgränsning

Avgränsningen i denna studie sker genom att forskarna har fokuserat på tvångsäktenskap som ett hjälpmedel för att kontrollera flickor och kvinnor inom hederskulturen och inte exempelvis barnäktenskap eller arrangerade äktenskap. Tvångsäktenskap definieras som ett äktenskap där åtminstone en av makarna blivit tvingad att ingå i äktenskapet mot sin vilja (Jänterä-Jareborg, 2007). Barnäktenskap definieras som ett äktenskap där åtminstone en av makarna vid äktenskapets ingående var under 18 år, och ett arrangerat äktenskap är en bredare term för äktenskap som arrangerats av andra än makarna själva (Jänterä-Jareborg, 2007). Avgränsningen med fokus på tvångsäktenskap har gjorts då tvångsäktenskapet beskrivs som en väldigt prominent del av hederskulturen.

Skillnaden mellan barnäktenskap och tvångsäktenskap ligger i att barnäktenskap bara täcker äktenskap där åtminstone ena partnern var under 18 år när äktenskapet ingicks. Tvångsäktenskap sker däremot i alla åldrar. Barnäktenskap benämns ofta som ett tvångsäktenskap i både litteratur samt forskning, men ett tvångsäktenskap behöver inte alltid vara ett barnäktenskap per definition (Schlytter, 2004). Det är väldigt vanligt inom ett hedersförtryck att individer, både barn och vuxna då förtrycket ofta föregår hela livet, inte upplever att de har en möjlighet att få välja vem de ska få gifta sig med själva. Observera även att arrangerade äktenskap inte måste ingått under tvång, men att tvångsäktenskap oftast är arrangerade då flickor och kvinnor inom en hederskultur sällan får den möjligheten att välja livspartner. På grund av detta är fokuset enbart på det som definieras som ett tvångsäktenskap. Ytterligare en avgränsning gjordes i att inte studera kvinnor eller flickor som förs ut ur Sverige mot sin vilja för att giftas bort utomlands utan endast på svenska, hedersutsatta kvinnor i Sverige. Detta då studien fokuserar på bemötandet av hederskulturen inom landet.

Med dessa avgränsningar i åtanke har ett strategiskt, målinriktat urval genomförts för att hitta lämpliga intervjuobjekt. Ett sådant urval baseras på att forskarna gjort sitt urval utifrån en önskan om att intervjua personer som är relevanta för forskningsfrågorna och problemformuleringen (Bryman, 2011). I detta fall innebär det organisationer samt myndigheter som bemöter och hanterar hederskultur och tvångsäktenskap på daglig basis. Specifika organisationer valdes ut (så som exempelvis Riksorganisationen Glöm aldrig Pela och Fadime (GAPF)). Här skedde ett naturligt bortfall eftersom att en del organisationer valde att tacka nej till medverkan, och andra svarade inte alls på det mejl som först skickades ut. Efter att första kontakten med utvalda intervjuobjekt gjordes har andra organisationer samt myndigheter blivit rekommenderade till oss, och ett snöbollsurval genomfördes, där en organisation/myndighet hänvisade till en annan (Bryman, 2011) och följande ideella verksamheter samt myndigheter valdes ut till den slutgiltiga intervjustudien: GAPF, Varken Hora eller Kuvad (VHEK), Kvinnojouren, Socialstyrelsen, Länsstyrelsen Östergötland och Jämställdhetsmyndigheten.

2.3 Datainsamling och bearbetning av material

Denna studie har använt sig utav semistrukturerade, kvalitativa intervjuer i kombination med andra dokument. Användningen av kvalitativa intervjuer är lämpligt när en studie ämnar söka djupare kunskap inom ett ämne, istället för att bara ställa ja/nejfrågor. Det är också lämpligt att använda sig utav kvalitativa intervjuer om det inte finns någon kunskap kring ämnet innan; när syftet är att bidra med nya teorier och när studien ämnar testa en teori och det inte går att samla in data på annat vis (Hjerm et al, 2014). Därför har kvalitativa intervjuer valts att genomföras för denna studie. På grund av den snäva tidsramen för uppsatsen samt forskarnas oförmåga till att resa längre sträckor för att genomföra intervjuer har en kombination av telefonintervjuer samt intervjuer ‘ansikte mot ansikte’ genomförts. Viktigt att påpeka är att alla tänkbara intervjupersoner fick ett standardiserat informationsbrev (se bilaga 1) vid första kontakt där det förklarades vilka forskarna var, ämnet som ska studeras och därmed även intresset av att intervjua dem.

Informationsbrevet klargjorde även att studien inte kommer att anonymiseras, då det inte rör sig om privatpersoners åsikter och upplevelser utan fokuset ligger på myndigheterna samt de ideella verksamheternas ståndpunkter. Alla intervjupersoner gick med på att inte anonymiseras. Dock, efter information från den högskola där uppsatsen presenterades, behövdes intervjupersonernas namn avidentifieras och har därför anonymiserats enligt tabellen nedan för att uppfylla konfidentialitetskravet. Kategorin “namn i löpande text” är de namn som kommer att användas under studiens resultatdel där både organisationens namn samt pseudonym för intervjupersonen presenteras. Forskarna har valt att behålla de ideella verksamheternas samt myndigheternas namn, då dessa fortfarande är relevanta för studiens frågeställningar samt syfte. Även relevant för studien är den roll som intervjupersonerna har på sin arbetsplats, då det kan eventuellt påverka deras insyn i bemötandet av hederskulturen. Studien gjorde även ett medvetet val att inte dela med sig av dess intervjuguide till intervjupersonerna i förväg då det ansågs att det kunde påverka deras förförståelse och ge ett mindre sanningsenligt svar vid själva intervjutillfället, och därmed påverka studiens validitet. Alla intervjupersoner gick även med på att bli inspelade vid intervjutillfället, och transkriberingen har därefter gjorts så ordagrann som möjligt för att underlätta vid analys.

Informant	Namn i löpande text	Roll i organisation	Kön
GAPF (Glöm aldrig Pela och Fadime)	GAPF / Anders Andersson	Stödperson till utsatta kvinnor i 15–25-årsåldern	Man
Kvinnojouren	Kvinnojouren / Gunilla Gustavsson	Socionom och kurator	Kvinna
VHEK (Varken Hora eller Kuvad)	VHEK / Anna Alm	Sitter i ledningen (ledningsposition)	Kvinna
Länsstyrelsen Östergötland, Kompetensteamet	Länsstyrelsen Östergötland / Edit Eriksson / Kompetensteamet	Sakkunnig inom kompetensteamet	Kvinna
Socialstyrelsen	Socialstyrelsen / Sara Sundkvist & Lisa Lundgren	Båda två är forskare	Två Kvinnor
Jämställdhetsmyndigheten	Jämställdhetsmyndigheten / Harry Hedlund	Senior utredare samt samordnare	Man

För en kvalitativ intervju är det viktigt att särskilja på informanter och respondenter. En informant vid en kvalitativ intervju är en individ som tillhandahåller och ger information, exempelvis när fakta kring en specifik händelse behövs. Vid en sådan intervju söker forskaren oftast inte efter en djupare förståelse eller ny kunskap kring ett ämne, och det är väldigt viktigt att vara kritisk till sin källa. En respondent, å andra sidan, är en individ vars känslor, tankar och världsbild är tänkt att analyseras vid intervjun. Här är det inte lika viktigt att vara kritisk, och forskaren söker alltid efter en bredare kunskap och djupare förståelse (Hjerm et al, 2014). Denna särskiljning påverkar hur frågorna vid själva intervjutillfället formulerades. När intervjuobjektet uppfattas som informanter så är deras huvuduppgift att ge intervjuaren information om forskningsfrågan och intervjun bör då undvika frågor laddade med känslor – exempelvis ”vad tycker du” eller ”hur känner du kring” (Hjerm et al, 2014, s.160). För denna studie kategoriseras intervjuobjekten som informanter och frågorna för intervjuguiden reflekterar detta (se bilaga 2). Frågorna i intervjuguiden är även utformade efter tre teman som kopplas till studiens frågeställningar, för att underlätta vid kodning och analys. Dessa teman är: “Ert bemötande” (då myndigheternas eller de ideella verksamheternas egna bemötande av hederskulturen), “Generella diskursen” (den allmänna debatten kring hederskulturen och eventuell påverkan på deras eget bemötande) samt “Andras bemötande” (hur de ser på andra organisationers alternativt myndigheters arbete). Intervjupersonerna har kategoriserats som informanter då de förväntas kunna delge information kring den myndighet alternativt organisation de jobbar för. Alla intervjuer förutom en (intervjun med Kvinnojouren) har skett över telefon, då varken forskarna eller intervjupersonerna bor i samma stad och tillgängligheten därmed försåras. En fördel med telefonintervjuer är att de exempelvis är billigare än att behöva resa till annan ort, samt att det även kan vara lättare att ställa känsliga frågor över telefonen (Bryman, 2011).

Intervjuerna tog mellan 20–60 minuter, beroende på intervjupersonerna och hur mycket de hade att säga om ämnet. Även viktigt att poängtera är att intervjun med Socialstyrelsen skedde med två personer.

Utöver insamling av data i form av semistrukturerade intervjuer har ett medvetet val att föra in andra källor för analysen gjorts. Triangulering, som detta kallas, innebär att studien använder mer än en datakälla vid studiet av sociala företeelser (Bryman, 2011). Syftet med detta är att få en extra kontroll av resultatens giltighet och relevans och applicerades därför inom denna kvalitativa studie. Det dokumentet som införts har mottagits från GAPF, som ville bidra med information om organisationen innan intervjutillfället.

Vid analysen har en form av kodning genomförts. Kodning, enligt Bryman (2011), utgör startpunkten för de flesta former av kvalitativa analyser av data. Kodning används för att, på ett sådant effektivt sätt som möjligt, få ut den mest relevanta data inför analysen som ska genomföras. I denna studie har kodningen skett successivt allteftersom att intervjuer genomförts och dokument införskaffats. Detta gjordes för att minska upplevelsen av att exempelvis drunkna i data i slutskedet, vilket kan ske om man väntar med analys och kodning tills dess att all datainsamling är klar (Bryman, 2011). Kodningen har skett med studiens frågeställningar i åtanke, och därmed lagt vikt på de svar samt dokument där tvångsäktenskap och bemötandet av hederskulturen nämndes. En tematisk analys har därefter genomförts för att kunna besvara studiens frågeställningar, där kopplingar till den teoretiska referensramen har dragits.

2.4 Koncept och definitioner

Nedan följer definitioner av begrepp och koncept nödvändiga för förståelsen av uppsatsen.

2.4.1 Kultur

Det är inte lätt att definiera begreppet kultur och ändå är det något vi alla bär på. Sociologen Anthony Giddens definierar kultur som “de värderingar, normer, vanor och livsstilar som är typiska för en enhetlig social grupp” (2014, s. 693). Psykoterapeuten Riyadh Al-Baldawi utvecklar och inkluderar att:

Kultur är en livslång inlärningsprocess som omfattar olika system av kunskaper, idéer, traditioner, normer, värderingar, trossatser, seder och bruk. Denna process sker ofta omedvetet genom individens dagliga interaktion med den grupp man tillhör. Dessa system bevaras vidare genom överföring från en generation till en annan samtidigt som den förändras och utvecklas i processen. (Al-Baldawi, 2014, s. 53)

Viktigaste tilläggen i denna definition är aspekterna att kultur är 1) en inlärningsprocess och 2) är i förändring, vilket är av yttersta vikt för denna uppsats. En annan aspekt värd att notera är att skillnaderna inom en kultur kan vara enorma och att kulturer är heterogena snarare än homogena (Al-Baldawi, 2014).

2.4.2 Heder och hedersrelaterat våld

Nationalencyklopedin (NE) beskriver heder som “anseende grundat på erkänt goda karaktärs-egenskaper” (NE, u.å.). Vidare menas att heder kan upprätthållas genom ibland ‘föräldrade normer’ där paralleller dras till ära och att prestation ligger bakom bibehållen eller förbättrad heder (NE, u.å.).

En tydlig definition av hedersrelaterat våld anses, av Al-Baldawi, nödvändig då tidigare definitioner ofta har missstolkats. Det rör missuppfattningar som att hedersvåld endast förekommer hos familjer som kommer från Mellanöstern eller familjer med muslimsk bakgrund. Detta

har lett till tankar om att islam som religion har gett upphov till våldet vilket inte är sant. Hedersrelaterat våld återfinns, enligt Al-Baldawi (2014), som socialt fenomen i alla länder, i flertalet grupper, oavsett deras socioekonomiska, kulturella, religiösa eller etniska bakgrund. Vidare definierar han hedersrelaterat våld som följande:

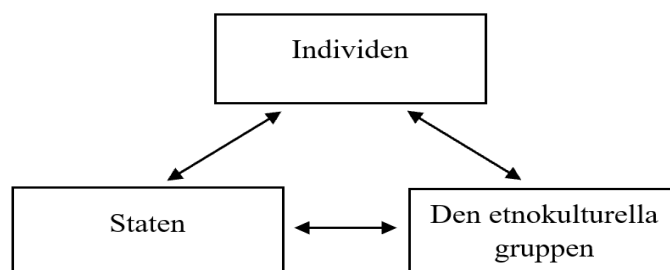
En planerad våldshandling som uppmuntras och planeras av en grupp. Denna handling är riktad mot den medlem i gruppen som genom sina handlingar eller beteenden öppet utmanar och bryter mot de regler, normer och traditioner som av gruppen betraktas som grundläggande. (Al-Baldawi, 2014, s. 124)

3. Teoretisk referensram

Nedan följer den teoretiska referensram som ligger till grund för studiens analys. Dessa analytiska redskap är viktiga för att förstå samspelet mellan särskilda aktörer men även för att förstå och kunna besvara forskningsfrågorna.

3.1 Den mångkulturella triaden

De aktuella flickorna och kvinnorna som benämns i denna studie befinner sig i en trepartsrelation till följd av att de ingår i två kollektiv; som medborgare av staten och som medlemmar av den etnokulturella gruppen. Medborgarskapet av svenska staten ger individen rättigheter men som medlem av den etnokulturella gruppen ingår även individen i ett kollektiv där familjen och släkten har en central roll (Schlytter, 2004). Triaden kan illustreras på följande sätt:

Figur 1: *Den mångkulturella triaden*

Källa: *Schlytter 2004, s.13.*

Modellen kan hjälpa till att illustrera flertalet konflikter. Till exempel konflikten mellan familjen och flickan som symboliserar konflikten mellan den etnokulturella gruppen och en individuell medlem i gruppen (Schlytter, 2004). För denna studie är alla relationer centrala för diskussion och analys, då bemötandet av hederskulturen sker av staten (socialstyrelsen, polis eller liknande) men även av den etnokulturella gruppen trots att den ofta definieras som enbart familjen som utövar hederskulturen. Många av de ideella verksamheter som arbetar för att minska utövandet av hederskulturen i Sverige har grundats av individer med rötter inom en sådan kultur och kan därmed bedömas som en del av den etnokulturella gruppen (Jemteborn, 2005). För denna studie är samspelet mellan staten och den etnokulturella gruppen av särskilt intresse, då forskningsfrågorna fokuserar på bemötandet av hederskulturen i Sverige, och det är dessa aktörer som genomför den största delen av det faktiska bemötandet. Individen, kvinnan i detta fall, är den som utsätts för tvångsäktenskapet och därmed också den som berörs av det pågående problemet.

3.2 Individ och gruppcentrerat tankesätt

Enligt Riyadh Al-Baldawi (2014) präglas vår värld av framförallt två grundläggande tankesätt; det individcentrerade och det gruppcentrerade. Det individcentrerade tankesättet är dominerande i Sverige men även i andra delar av Europa och västvärlden. Det har utvecklats med hjälp

av framförallt två faktorer; industrialiseringen med följande urbanisering, och demokratiseringen. Detta har lett till en ideologi där individens integritet är av högsta värde där individen anses ha både rättigheter och skyldigheter. Samhället ska stödja individens självständighet samt oberoende och individen ska erkänna, samt ta konsekvenser, för sitt agerande. Individens samvete och skuld anses som centrala kontrollmekanismer (Al-Baldawi, 2014).

Gruppcentrerade tankesätt återfinns bland annat på geografiska platser men kan även definieras inom sekter, religiösa samfund eller genom tillhörighet till en viss etnicitet. Gruppens konstellation kan variera men för den här uppsatsen blir konstellationen släktskap, klan och familj av yttersta vikt. Inom gruppcentrerade tankesätt anses gruppen vara den minsta enheten, individen existerar endast genom sin tillhörighet till gruppen och anses även vara en odelbar del av gruppen. I praktiken ska individen inte ens ha en egen identitet utan endast finnas genom gruppen (Al-Baldawi, 2014). Al-Baldawi skriver att "denna ideologi härskar och överlever i min mening i de samhällen där staten inte kan garantera de mänskliga rättigheterna och ge medborgarna grundläggande socialt och ekonomiskt stöd" (Al-Baldawi, 2014, s. 104).

I stället blir gruppen, i detta fall klanen, ens sociala och fysiska trygghet och skydd. Gruppens intresse går före de individuella rättigheterna och individerna måste visa lojalitet och följa gruppens regler, till exempel väljs och godkänns makor och makar efter vad som skulle gynna gruppen. Individens handlingar är i sin tur hela gruppens angelägenhet då gruppen som helhet anses ansvara för gruppmedlemmarnas handlingar. Gruppens traditioner och normer anses som viktigare än resterande samhällets traditioner och normer. Dessutom är viktigt för gruppen att tydliggöra skillnader gentemot utomstående samt att gränssättningar upprätthålls då detta är en strategi för att skapa och bevara känslan av gruppstillhörighet. Individer som motsätter sig gruppen eller bryter mot gruppens regler offentligt riskerar att bli hårt straffade då gruppcentrerade samhällen präglas av skam (Al-Baldawi, 2014).

När familjer, eller individer, med en gruppcentrerad ideologi migrerar till Sverige skapas det enligt Al-Baldawi en "intern kris inom individen mellan det tankesätt man har med sig och de individbaserade rättigheter som erbjuds i det nya landet" (Al-Baldawi, 2014, s. 113).

Al-Baldawi utvecklar argumentet på följande vis:

Vissa människor klarar av denna kris relativt snabbt genom att använda sina individuella resurser och den hjälp de får av samhället, medan andra fastnar i sina invanda tankesätt utan att kunna acceptera det nya landets struktur och normer. Dessa människor kan med tiden hamna i utanförskap och marginalisering, vilket fördjupar deras individuella kris. (Al-Baldawi, 2014, s. 113)

Al-Baldawi (2014) menar att marginaliserade invandrare tenderar att stärka sin relation till sin ursprungliga grupp som en medveten eller omedveten försvarsmekanism, dels för att motverka saknaden av sitt hemland och dels för att få kraft för att starta det nya livet. Vidare menar han att i vissa fall kan invandraren själv sätta sig i en marginaliserad situation om denne känner att denne inte fått de förväntade möjligheterna från det nya samhället eller om denne känner sig hotad av det nya samhällets normer och värderingar. De marginaliserade invandrargrupperna kan då stärka hemlandets traditioner och regler ytterligare som motreaktion till att de inte lyckas i det nya landet. Därför riskerar föräldrar som hamnar i socialt och kulturellt utanförskap att bli mer konservativa än innan. Lojaliteten till gruppen kan då överstiga den mot samhällets och dess lagar. Tidigare avgränsningar för att skapa gruppstillhörighet skärps ytterligare, ovillkorlig lojalitet mot gruppen krävs och straffen för avvikelser stärks (Al-Baldawi, 2014).

I kontrast till detta kan deras barn som kanske lyckas bättre i det nya landet vilja ta till sig de normer och möjligheter som finns i det nya landet och på så sätt hamna i konflikt med sina konservativa föräldrar. Konsekvenserna för tonåringar som gör revolt mot sina föräldrar varierar från muntliga tillrättasägelser, social utfrysning till våld, misshandel och mord (Al-Baldawi, 2014).

4. Bakgrund och tidigare forskning

Nedan tas, genom tidigare forskning, problematiken kring kultur upp, den svenska kontexten, hederskulturen och dess uppkomst, hur mötet mellan de två påverkar de dagliga verksamheterna och sedan hur hedersdebatten kan påverka den allmänna diskursen i Sverige och de individer den centrerar sig kring.

4.1 Den svenska kontexten för migranter

Lars Trägårdh (2018) argumenterar i boken "Klanen: individ, klan och samhälle från antikens Grekland till dagens Sverige" att Norden, och inte minst Sverige, länge haft en tradition av jämställdhet, individualism och generell tillit, både till staten och människor runt omkring. Genom ett unikt äktenskapsmönster, där kvinnan gifter sig i en äldre ålder, har den svenska kvinnan fått en mer jämställd position med sin partner och tillsammans blir paret även mer självständiga från sina föräldrar. Vidare har en förhållandevis liberal stat med fokus på individen lett till att den svenska familjen idag närmast framstår som en frivillig konstellation präglad av individens rättigheter, statsvänlighet och jämställdhetstankar (Trägårdh, 2018).

Fortsättningsvis pekar Trägårdh på den paradoxala tendensen att, i Sverige, förneka att det finns en svensk kultur men samtidigt anse att andra kulturer ska respekteras. Mångfald har länge förespråkats i Sverige men Trägårdh menar att den konkreta toleransen mot mångfalden är begränsad. Toleransen är enligt Trägårdh kopplad till de svenska värderingarna kring individens autoimmunitet kopplat till staten. Således accepteras sexuella minoriteter, barns rättigheter, funktionsnedsattas rättigheter och andra ideal kopplade till individen välvilligt. Däremot uppskattas inte 'kommunitära anspråk' där individens rättigheter eller statens makt anses sekundär eller som ett hot mot patriarkala och konservativa familjevärderingar (Trägårdh, 2018).

Sedan världskrigen har Sverige präglas av etnisk mångfald snarare än den tidigare homogena befolkningen. Det är dock svårt att komma in i det svenska samhället och det finns många teorier till varför integrationen, som på pappret avser en ömsesidig process från både det svenska samhället och den invandrade individen, brister (Lundh, 2016). Hellgren och Hobson nämner att politiska riktlinjer och dokument har fått kritik för att vara policies för migranter, inte med eller tillsammans med migranter (Hellgren & Hobson, 2008). När integrationen inte lyckas och migranter inte kommer in i det svenska samhället skapas subkulturer som konsekvens. Dessa existerar avsides men inte avskurna från majoritetskulturen och tar avstamp i den kultur som migranterna hade i sina tidigare hemland (Koch, 2008). En förklaring till detta är den psykologiska motreaktion som kan ske som svar på bristfällig integration där migranter höjer och stärker sin medtagna kultur och avsäger sig den svenska som en försvarsmekanism (Koch, 2008).

För att ha en chans att lösa hederskulturens problematik krävs det, enligt Norberg och Törsén (2013) och Hellgren och Hobson (2008), en generell bättre förståelse och bemötande. Norberg och Törsén (2013) menar på att tydligare styrande dokument och bättre interkulturell kompetens hos de som hamnar i avgörande situationer med individer affekterade av hederskulturen är av yttersta vikt. Enligt Hellgren och Hobson (2008) skulle den offentliga diskursen gynnas av en

mer nyanserad debatt där fler röster och på lika villkor kommer till tals då detta varit en bristvara hittills. Utöver detta krävs ett ärligt bemötande där båda parterna är öppna och kritiska om sin egna kultur för att kunna uppmärksamma hederskulturen, samt andra interkulturella problem, utan att stigmatisering eller uteslutande (Norberg & Törnsén, 2013; Hellgren & Hobson, 2008).

4.2 Hederskultur i Sverige

I Sverige är hederskulturen en subkultur av den svenska kulturen. Hederskulturen bygger på att hela familjens (och klanens) ära är beroende av varje kvinnas, inom släktens, kyskhet. Därför kontrolleras kvinnors och flickors sexualitet, både av familjens män men även av äldre kvinnor (Koch, 2008). Runt om i världen finns denna hederskultur i olika former och nivåer men kanske når den kulmen i Turkiet där heder i vissa kretsar ses som detsamma eller viktigare än liv, och där förlorat heder betyder förlorat liv. Den som har förlorat sin heder har förlorat sitt rykte och trovärdighet. Det ger en liten förklaring till varför olagliga handlingar, såsom hot, misshandel, tvång och mord, berättigas och accepteras socialt som nödvändigt för att upprätthålla en familjs heder (Doğan, 2012).

Hederskultur har ett tydligt gruppcentrerat tankesätt och uppkomsten av hederskulturen förklaras med brist av andra offentliga fungerande system för till exempel rättskipning, ekonomisk säkerhet och skydd. Hederskulturen bottnar i ett försök att överleva en socioekonomisk utsatt situation. Genom att bevara kvinnors kyskhet ökar möjligheterna för giftermålsallianser och genom att kontrollera, och lyckas kontrollera, kvinnorna visas männens makt och ökar därmed chansen för personliga allianser. Båda är väsentliga för släktens fortlevnad och en tendens som funnits i alla samhällen under perioder, även i Sverige (Koch, 2008).

Hederskulturens förtryck och våld har många nivåer, och skiljer sig också mycket mellan regioner och familjer. Ovanligare företeelser såsom mord och grov misshandel utgör spetsen och mindre allvarliga kontrollmekanismer som hot och manipulation utgör basen (Koch, 2008). Tvångsäktenskap, barnäktenskap, könsstympling, frihetsberövning och begränsning av skolgång är andra exempel på handlingar som klassas som hedersrelaterat våld (Norberg & Törnsén, 2013). Hedersrelaterat våld mot kvinnor skiljer sig mot 'vanligt' kvinnovåld dels då både män och kvinnor kan vara offer och förövare (Koch, 2008) men även då våldet berättigas, både socialt och av våldsutövaren, då det anses återställa hela familjens heder (Norberg & Törnsén, 2013). Utgångspunkten är inte ett hat mot kvinnor eller sina döttrar utan snarare en snedvriden önskan att skydda dem. Hederskulturens syfte är att kontrollera framförallt släktens unga kvinnor och därmed behålla familjens trovärdighet och dess utsikter. Konsekvenserna blir i sin tur en begränsad tillvaro för kvinnorna och deras möjlighet att göra egna val, så som i val av partner och fritidssysslor (Koch, 2008).

'Hederslivet' påverkar alla, även om flickor och kvinnor påverkas negativt i större utsträckning. Till exempel kan annars liberala föräldrar, via påtryckningar från släkten, tvingas begränsa sina döttrar på ett sätt som de annars inte skulle (Koch, 2008). Hederskulturen påverkar även pojkar och unga män då det ofta är brödernas lott att vakta systrarna, de faller också offer för tvångsäktenskap och homosexuella pojkar och unga män lever i rädsla att detta ska uppdaga sig (Norberg & Törnsén, 2013). Dock ska inte hederskulturen begränsade utbredning i Sverige glömmas bort, eller heterogeniteten inom den. Även inom hederskulturen finns det motsättningar, mycket beroende på generationsskillnader och socio-ekonomisk ställning. Det är även viktigt att påpeka att hederskulturen i sig inte är enbart relaterat till de som invandrat, utan existerar i vad folk brukar kalla för 'traditionellt svenska' sammanhang där den tidigare nämnda basen (hot och manipulation) lyser med sin närvaro.

4.3 Mötet av det svenska och hederskultur

Hederskulturen har många likheter med diktaturer och står, i sin renaste form, helt främmande för både demokratin och mänskliga rättigheter. En ung kvinna kan leva ett tillfredsställande liv inom hederskulturen så länge som hon följer familjens regler, framförallt om hon aldrig känt något annat. Liksom i en diktatur hålls våldet inom en hederskultur nere då för mycket våld leder till uppror och revolution, därför går det att ha ett fullt funktionellt liv så länge de uppsatta reglerna följs. Misshandel är alltså inte en daglig företeelse även om maktrelationerna är tydliga och hotet finns där (Koch, 2008). Koch (2008) menar på att även om långt ifrån alla som lever 'hedersliv' någonsin bryter sig loss skulle majoriteten göra det om valet var helt fritt.

När kvinnor från vad som anses vara 'traditionella hederskulturer' flyttar till Sverige visas en möjlighet att leva ett helt annat liv. Alla kvinnor tar inte tillfället att bryta sig loss från sin familj då det kräver en enorm styrka att gå emot sin släkt. De som ändå väljer att bryta sig loss synliggör hederskulturen och diktaturen (Koch, 2008). Detta leder i sin tur till att problemet till synes växer. När fler pratar om hederskulturen i relation till det liberala, alternativa, liv som västvärlden erbjuder tar fler flickor modet till sig att ifrågasätta maktstrukturen och den kontroll som utövas på dem (Koch, 2008). När dessa individer motsätter sig sin familj eller visar på en oro angående konsekvenserna vid möjligt avhopp är det av yttersta vikt att de bemöts på ett pedagogiskt sätt av det svenska samhället. I mötet mellan majoritetskultur och subkultur finns det en hel del problematik; polisen är begränsad, socialtjänsten prioriterar att hålla ihop familjer snarare än att splittra dem, okunskap och nervositet leder till särbehandling av invandrarfamiljer och otillräckliga lagar och riktlinjer gör lagarna kring arrangerat och tvångsäktenskap svårtydda (Hellgren & Hobson, 2008).

4.4 I svenska medier och officiell debatt

Efter de kända så kallade 'hedersmorden' på Fadime Sahindal, Pela Atroshi och Sara Abed Ali i slutet av 1990-talet och början av 2000-talet målade svenska medier upp dessa dåd som mord gjorda av en hel kultur. Denna kultur började kallas för 'hederskulturen' i svensk folkmun. Liksom xenofobiska personer och grupper ställde svenska medier den svenska kulturen och hederskulturen mot varandra som att de var motsatser med helt olika värderingar. Det hela talades om som ett 'invandrarproblem' och som om att alla i gruppen 'invandrare' aktivt deltog och upprätthöll hederskulturen (Hellgren & Hobson, 2008).

Då de tre kvinnorna var kurdiska ättlingar kritiserade dåvarande statsminister Göran Persson det Kurdiska Riksförbundet, men även andra, här utomstående invandrarföreningar, för att inte aktivt motarbeta hedersvåld. Detta har tolkats som en tydlig definiering av hederskulturen som ett invandrarproblem och i sin tur som skapande av ett 'vi' och ett 'dem' där bilden av Sverige som ett bra och jämställt land upprätthålls (Hellgren & Hobson, 2008). Vidare krävdes det att dessa organisationer skulle arbeta för ökad jämställdhet. Något som reflekterar Sveriges historia av att kämpa för kvinnors rättigheter, men inte så mycket för etniska minoriteters rättigheter eller inkludering i beslutsfattande processer (Hellgren & Hobson, 2008).

Debatten har senare fått kritik för att inte vara tillräckligt nyanserad och för dess avsaknad av djup. Delvis för hur, när det är svenska män som mördar en familjemedlem ses som ett separat fall och en familjetragedi men när det rör sig om brott begångna av invandrare ses som ett kulturellt och större fenomen (Hellgren & Hobson, 2008). Dessutom centrerades debatten kring två läger angående förklaringen av hederskulturens uppkomst: den patriarkala förklaringen och den kulturella förklaringen. Den patriarkala menar på att förtrycket är en del av det allmänna, strukturella våldet mot kvinnor och den kulturella förklaringen menar på att det inte är en del av det strukturella våldet utan att hedersvåldet är kulturellt specifikt och enbart applicerbart hos

en viss grupp individer (Hellgren & Hobson, 2008). Vidare menar Hellgren och Hobson att detta hämmade debatten och tog fokus från viktigare frågor som konsekvenserna av hederskulturen (Hellgren & Hobson, 2008).

Den andra delen av kritiken utgör sig i den begränsade andel röster som fick höras i debatten. Som regel fick officiella invandrarföreningar föra familjens talan (Hellgren & Hobson, 2008). När individers röster skulle höras valdes ofta män från kulturen och svenska feminister. Kvinnor från kulturen hördes sällan trots att det var dessa som påverkas i allra högsta grad av hedersförtrycket (Hellgren & Hobson, 2008). En sista kritik riktades även mot den begränsade debatten kring kultur och vems kultur hederskulturen egentligen är. Debatten tog sällan hänsyn till den heterogenitet som finns inom en kultur och inte heller de motsättningar som kan finnas inom den, framförallt mellan generationer (Hellgren & Hobson, 2008).

Något som är säkert är att debatten kring heder, som i Sverige har centrerats kring jämställdhet, har skapat en infekterad och polariserad fråga som riskerar att ge xenofobiska individer och grupper vatten på sin kvarn. Dock har uppmärksamheten även gett unga kvinnor som lever eller levt i förtryck chansen att höja sina röster och organisera sig för att tillsammans arbeta mot både rasism och hedersförtryck (Hellgren & Hobson, 2008). Några av dessa organisationer har hörts för denna uppsats och tillsammans med röster från statliga myndigheter kommer de presenteras nedan.

5. Resultat

Denna sektion presenterar det insamlade materialet under de följande underrubriker; ideella verksamheters bemötande och myndigheters bemötande. Intervjupersonerna har anonymiserats enligt beskrivning i metoddelen. Först presenteras resultatet från de ideella verksamheterna och därefter resultatet från myndigheterna. Intervjuerna presenteras därefter, under varje individuell organisation samt myndighet, utifrån de teman som identifierades i intervjuguiden (se bilaga 2). Dessa teman är: "Ert bemötande", "Generella diskursen" och "Andras bemötande". Resultatet kommer därefter att kopplas till de tidigare nämnda teorierna och tidigare forskning i diskussionen som efterföljer.

5.1 Ideella verksamheters bemötande i Sverige

Nedan presenteras resultaten från intervjuer med Riksorganisationen GAPF, Kvinnojouren och Varken Hora Eller Kuvad (VHEK).

5.1.1 Riksorganisationen GAPF (Glöm Aldrig Pela och Fadime)

Riksorganisationen GAPF - Glöm Aldrig Pela och Fadime, är en sekulär ideell förening på riksnivå. Organisationen grundades 2001 och fick sitt nuvarande namn år 2002 efter mordet på Fadime Sandahl. De arbetar mot hedersvåld och vänder sig till både kvinnor och män som är utsatta för, eller berörs av, hedersrelaterat våld (GAPF, 2016). Anders Andersson är utbildad socionom och har varit aktiv i GAPF i flera år. Tidigare har han varit styrelsemedlem och sekreterare i organisationen men är numera stödperson till personer utsatta för hedersvåld. Det är främst unga kvinnor i 15 till 25 års åldern som Andersson möter (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018).

GAPF arbetar på tre plan. För det första som stöd till personer utsatta för hedersvåld men även till myndigheter som handlägger sådana ärenden. För det andra med utbildning av skolelever, lärare, socialsekreterare och poliser, och för det tredje med opinionsbildning i form av till exempel Fadimedagarna, olika projekt och tidningsartiklar (GAPF, 2016). Dessutom föreläser

och debatterar Sara Mohammad, GAPFs grundare, runt om i landet för att sprida kunskap (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018).

Då GAPF riktar sitt stöd till individer utsatta för hedersvåld är organisationens kontakt med föräldrarna, som ofta utövar hedersförtrycket, mycket begränsad. Detta är framförallt på grund av den oerhört fientliga relationen mellan de unga kvinnorna och föräldrarna. Andersson minns sin mest dramatiska situation där en kvinna bad Andersson och Sara Mohammad att delta i ett samtal där kvinnan skulle berätta för sina föräldrar att hon levde tillsammans med en svensk man:

[...] då gick diskussionen så här att flickan, kvinnan, kvinnan sa, hon är 29 alltså kvinna. Hon vände sig till föräldrarna gråtandes och sa att jag vill att ni ska acceptera mig att jag, jag älskar er jag vill att ni ska acceptera mig. Jag bestämmer själv över mitt liv. Jag bor i Sverige, jag växte upp, jag har flyttat till Sverige, jag är svensk, jag vill bestämma själv. Jag vill inte att ni ska bestämma över mig. Och så, hon sa aldrig rent ut att hon var ihop med en svensk kille men de förstår ju att det är det det handlar om, för de sa, det här gick väldigt snabbt, att om inte du lyder oss så är inte du vår dotter längre, då bryter vi kontakten med dig. Och det var mest pappan som pratade, vi frågade mamman också men hon var precis lika stenhård. Och kvinnan grät, floder, det var fruktansvärt. Fruktansvärd situation. Hur hon vädjade till dem och de vara bara stenhårda då är inte du vår dotter längre. Vi kom ingenvart. (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018)

Andersson uttryckte under intervjutillfället att vissa feminister anser att hederskulturen som fenomen och begrepp inte existerar utan endast är en förlängd del av det våld män utsätter kvinnor för i samhället. GAPF motsatte sig detta starkt och deras ståndpunkt är som följande:

Hederskultur och mäns våld mot kvinnor är två helt olika saker. Så här är det, hederskultur där är det klanen, släkten och så som vill att man ska trycka ner kvinnor, de måste underkasta sig, kvinnorna ska lyda helt enkelt. Så är det, om man inte lyder så får man slå dem, man får slå dem hårt, man får hota och döda dem. Man får döda dem. Och om man går hela vägen då så tycker släkten att det är bra, det är jättebra att äntligen ha fått stopp på den här lilla horan som hon betar sig. Till exempel Fadime, släkten var ju väldigt nöjd när de hade mördat Fadime. Så i den, inom hederskulturen så är hela samhället i släktens omgivning och så tycker det är bra att använda våld och de får beröm när de får utföra våld och mord, mördar, det är hederskultur. Svensk, med svenska mäns våld mot kvinnor, där vet mannen att han inte får slå egentligen eller döda. Han vet om det, hon vet om det också. Hans och hennes släktingar vet att det här är olagligt, samhället fördömer det, den som utför sådana här våldsdåd blir dömd till fängelse helt enkelt. Så att, att på alla nivåer fördöms mäns våld mot kvinnor i Sverige i fullständig kontrast till hederskultur som är, som stöds och uppmuntras [...] av den kulturen. För det är två helt olika vålds... våldsfenomen. (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018)

Andersson fortsatte dock med att poängtera att i praktiken måste organisationen vara lite flexibel och att GAPF är öppna för samarbete med alla som vill stödja dem (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018).

Andersson svarade att GAPFs arbete inte påverkas av den mediala diskursen kring hederskultur. De noterar debatterna och fortsätter med sitt arbete. Han la dock till att organisationens grundare, Sara Mohammad, är ”debattglad så hon dyker ju upp så fort det händer någonting” (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018).

Däremot betonade Andersson att det finns en rädsla att bli kallad för rasist hos till exempel socialsekreterare. Enligt honom finns det en rädsla för att ‘få på sig tidningarna’ om de säger

att det är hederskultur som ligger bakom ett ärende (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018). Vidare kan okunskapen i kombination med rädsla leda till felaktiga beslut eller domar. Andersson menar att det finns domare ”som även i uppenbara fall av hederskultur, hedersvåld, inte kallar det för hederskultur och hedersvåld. Utan de säger att det är familjekonflikt eller familjevåld eller mäns våld mot kvinnor” (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018). Detsamma gäller läkare som ska fastställa dödsorsak och väljer att skriva självmord eller olycksfall. Detta leder till ett stort mörkertal när det kommer till hedersmord och våld (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018). GAPF önskar en ny brottsrubricering där ‘hedersbrott’ skulle vara en egen rubrik i brottsbalken som även skulle innebära strängare straff (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018).

Trots skarpa lagar om tvångs- och barnäktenskap menar Andersson att det brister i tillämpning av lagarna:

[...] vi vet till exempel att det kommer hit par där han är 20 och hon är 16, kommer till Sverige och då borde ju Soc [Socialtjänsten] skilja dem åt de får inte bo ihop, det är barnäktenskap. Men många socialkontor är slappa och snälla eller rädda eller feiga. (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018)

Vidare beskrev Andersson hur mordet på Fadime Sahindal år 2002, där en far hade mördat sin dotter, var som en jordbävning i Sverige och att det fanns en ”fruktansvärd upprördhet över det” (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018). Organisationen har sedan dess, och framförallt de senaste åren, sett en förändring om kunskapen kring hederskulturen:

[...] kunskapsnivån i samhället har vuxit successivt, tack vare oss och tack vare många andra som har arbetat för det här, och idag vet fler än tidigare vad hederskultur och hedersvåld är - och att det måste bekämpas. (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018)

Samtidigt såg Andersson att det fortfarande finns “stora kunskapsluckor” (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018) och syftar till socialtjänsten i kommuner där:

Kunskapsnivån är oerhört varierande [...] man måste ha tur om du som tjej söker hjälp om du kommer till någon socialsekreterare eller en enhet som är kunnig. Jag har kontakt med en tjej sen flera år, hon gick först till socialtjänst i södra Skåne och det var bara gamla tanter, ursäktat uttrycket. De visste ingenting och de fattade ingenting de bara viftade bort henne så att säga, och det var bara, ja de viftade bort henne, marginaliserade hennes behov [...] sen flyttade hon till en annan stad och där hon träffade socialsekreterare som var jätteduktiga och de sa direkt till henne att du måste packa sina prylar omedelbart, du kan bli mördad ikväll, idag, av den här karlen så att packa dina grejer och kom hit så kan vi placera dig i skyddat boende, ikväll kan vi fixa det och det var fantastiskt. Så det är nästan, det kan bli liksom från noll till hundra alltså, kunskapsnivån varierar oerhört fortfarande. (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018)

Okunskapen kan ha förödande konsekvenser för kvinnorna som söker hjälp. Andersson menade att det finns en risk att de hot som uttrycks inom hederskulturen missuppfattas som vanligt bråk mellan makar, familjekonflikter eller struliga tonårstjejer. På så sätt viftas individer bort av socialtjänsten eller gör att fel åtgärder sätts in (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018). Andersson pekade ut ‘familjemodellen’ som fullkomligt livsfarlig i fall av hederskultur:

[...] den numera helt förhärskande arbetsmetoden i, när det gäller tonåringar till exempel, är familjemodellen. Det vill säga, man ser tonåringens beteende som ett symptom på en dysfunktionell familj. Då kallar man in hela familjen och syskon och flickan och pappan, mamma

och så. Så pratar man allihopa [...] Och då säger vi till Soc ni får inte, absolut inte arbeta så när det gäller hederskultur, ni får inte bjuda in flickan och mamman och pappan till ett gemensamt samtal, det är bokstavligen livsfarligt [...] Det är jättefarligt. Det kan trigga, vara gnistan som, som leder till, ja, mord. (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018)

Sammanfattningsvis sa Andersson följande och menar att det gäller alla nivåer och allt bemötande i samhället:

[...] kunskapen växer successivt, steg för steg. Det är fler och fler som får ett korrekt bemötande och får god hjälp. Men som sagt, kunskapsnivån och modet varierar oerhört så att det är slumpen vem du får. Om du får bra hjälp eller om du får dålig hjälp [...] det krävs kunskap och mod för att agera och det varierar oerhört, fortfarande. (A. Andersson, personlig kommunikation, 20 juli, 2018)

5.1.2 Kvinnojouren

Kvinnojouren är en idéburen verksamhet som inte tillhör den offentliga sektorn, varken kommun eller landsting. De har i sin idéburna verksamhet samtal med kvinnor som hör av sig till dem och önskar stöd kring sin situation. Utöver detta jobbar de med både stöd och skydd och även med "påverkan och prevention" (G. Gustavsson, personlig kommunikation, 2 juli, 2018). Gunilla Gustavsson, socionom och kurator på Kvinnojouren Jönköping, beskrev deras syn på flickor och arbetet med unga tjejer på följande vis:

[...] vi jobbar ju mycket liksom utifrån FN:s barnkonvention till exempel. Både med barn vi träffar som är under 18 år och är medföljande till sin mamma men också med tjejer som lämnar utifrån heder till exempel. Vi pratar ju mycket om mänskliga rättigheter och, ja, de mänskliga rättigheterna man ska ha oavsett vilket land man bor i och sådär. (G. Gustavsson, personlig kommunikation, 2 juli, 2018)

Kvinnojouren pratar inte hellre om heder som en kultur, utan påpekade vid intervjutillfället att de ser det som ett förtryck. De använder uttrycket 'förtryck' medvetet då de anser att man inte kan förklara heder som en specifik kultur eftersom att det alltid finns folk inom den kulturella ramen som inte förespråkar hedersförtryckande värderingar:

[...] man ser ju tydligt att heder inte enbart liksom är en viss etnicitet, eller en viss liksom religion, utan vi ser det som ett kvinnoförtryck. Jag tycker det väldigt liknar svenska skamkulturen till exempel, som fanns här för inte så länge sedan, och fortfarande finns kvar, så på flera sätt. (G. Gustavsson, personlig kommunikation, 2 juli, 2018)

Det påpekades även att det är allmän kunskap att det förekommer mer i områden där det existerar en ganska liten välfärdsapparat, och där man som individ är utlämnad mer till den så kallade 'klankulturen', men att de ändå ser på heder som en del av det överliggande kvinnoförtrycket i samhället (G. Gustavsson, personlig kommunikation, 2 juli, 2018). På frågan om hur de bemöter heder i deras dagliga arbete så kom svaret att de arbetar mycket med information, att de informerar vad individen har rätt till och att man har rätt att leva ett fritt liv utan våld och förtryck. Att man, som ung flicka, kvinna och som barn har rätt att tycka om den man vill tycka om. De arbetar för att synliggöra förtrycket för individen så att individen själv kan se konsekvenserna av dess kontrollerade livsstil och de möjligheter som finns utöver denna genom att exempelvis jobba mycket utifrån 'empowerment'. De vill nämligen försöka stärka personens egna resurser, att individen själv kan tro på sina egna resurser och därmed kunna använda dem till fullo (G. Gustavsson, personlig kommunikation, 2 juli, 2018).

Kvinnojouren Jönköping jobbar även med skolor i länet och har ett projekt som fokuserar på våldsförebyggande arbete där de har mentorer i våldsprevention som arbetar tillsammans med skolkuratorer. Utöver detta medverkar de även på “kärleken är fri veckorna” (G. Gustavsson, personlig kommunikation, 2 juli, 2018), som är veckor där några skolor i Jönköping fokuserar enbart på vad heder är och föreläsare från diverse olika verksamheter medverkar. Polisen och socialtjänsten är exempel på verksamheter som deltar.

På frågan om hur de bemöter tvångsäktenskap i deras arbete gavs följande svar:

Det är ju ganska vanligt att man pratar om det här med, som eh... det låter så hemskt men man kan kalla det för fruimport, alltså att man, ja om en man kanske har bott i Sverige lite längre och så hämtar han hit liksom en kvinna från ett annat land. Det möter vi ganska ofta, att hon då kommer hit och känner ju inte den här mannen särskilt väl för det är inte accepterat att hon lär känna honom innan de gifter sig. (G. Gustavsson, personlig kommunikation, 2 juli, 2018)

Gustavsson utvecklade även svaret med följande:

Och sen är det ganska många som beskriver att deras pappa sa att eller deras mamma för den delen att men du får gifta dig med vem du vill men det är så länge det är någon som dem har godkänt. Alltså att hon kan kanske ha rätt att säga nej men hon, hon har inte rätt att välja vem hon vill. (G. Gustavsson, personlig kommunikation, 2 juli, 2018)

På frågan om hur de arbetar för att nå ut till de personer som behöver hjälp så tryckte Gustavsson på att de är en väldigt hemlig organisation just eftersom att de erbjuder skyddat boende till de kvinnor som söker hjälp hos dem. De arbetar dock med skolor och samverkar med andra professionella för att fånga upp personer som exempelvis gått till en skolkurator eller dylikt. Gustavsson beskrev även den volontärverksamhet som Kvinnojouren har:

Vi har ju en volontärverksamhet också där så, både för kvinno och tjejjouren, och för tjejjouren, de har ju en chatt dit man kan vända sig till exempel. [...] så där vet jag att man kanske fångar upp en del så just kring heder och att dem kanske har gått ut lite på sin instagram sida så, med info och annat då kring heder. (G. Gustavsson, personlig kommunikation, 2 juli, 2018)

Deras samverkan med andra professionella inkluderar ett samarbete med socialtjänsten och Gustavsson lyfte fram en, enligt henne, rättsosäkerhet då det kan skilja sig markant från kommun till kommun i det arbete som man gör.

Har lite med, vad har man för chef på det här stället eller liksom... Vi samarbetar ju till exempel med väldigt många kommuner, utifrån det skyddade boendet då. När socialtjänsten liksom placerar en tjej eller en kvinna så kan ju det vara i typ vilken kommun i Sverige som helst. Vi ser ju väldigt stor skillnad i hur man jobbar, hur mycket man gör och följer man de föreskrifter som finns och ja. Ibland har man inte ens gjort en riskbedömning. (G. Gustavsson, personlig kommunikation, 2 juli, 2018)

Gustavsson menade även att det inte går att applicera alla typer riskbedömningsmetoder på samma sätt och att det är viktigt att skilja på partnervåld, familjevåld och hedersrelaterat våld och förtryck. Hon berättar även att socialtjänsten, enligt henne själv, arbetar ‘familjesystematiskt’ där de först och främst satsar på lösningar för familjen, för att ena familjen som ibland inte är till kvinnans eller flickornas fördel.

5.1.3 Varken Hora Eller Kuvad (VHEK)

Varken Hora Eller kuvad (VHEK) grundades 2005 och är en ideell förening samt en del av den internationella organisationen Ni Putes Ni Soumises. VHEK står upp för invandrade flickor och

kvinnors rättigheter när de, enligt VHEK, blir svikna av samhället. Föreningen är partipolitiskt och religiöst obunden samt uttalat feministisk och antirasistisk. Anna Alm håller en ledningsposition hos organisationen och var även med när den grundades. (A. Alm, personlig kommunikation, 8 maj, 2019).

Alm förklarade under intervjun hur VHEK arbetar med hedersförtryck:

[...] vi finns i förorterna, vi verkar i skolorna och på olika sätt [...] för de [...] socioekonomiskt utsatta förorter där segregation och utanförskap råder. Men också för alla kvinnor och flickor lika rättigheter för att hedersförtrycket finns ju inte bara i förorten, den finns också i många delar av samhället där målgruppen finns. Det är många länder, där kvinnor är utsatta, så det är inte bara specifikt problem för Sverige och förorterna, tyvärr, den är internationell. [...] vi verkar där problemen är. Och vi [har] också jobbat med och tagit fram undersökningar och kartläggningar. Och vi träffar och arbetar med tusentals unga, och de som jobbar med ungdomar, veckovis och månadsvis under alla år. (A. Alm, personlig kommunikation, 8 maj, 2019)

På frågan om de bemöter tvångsäktenskap svarade Alm att VHEK många gånger har varit med och förhindrat dem. VHEK har blivit inkallade till skolor för att hjälpa till med anmälningar och på så sätt förhindrar de tvångsäktenskap. Alm la till “jag har själv hindrat mer än 18 stycken tvångsäktenskap, barnäktenskap. Bara barn under 18 år, mer än 18 stycken. Har jag räknat, som jag personligen har varit involverad i” (A. Alm, personlig kommunikation, 8 maj, 2019).

Det poängterades dock att VHEK främst jobbar operativt, med kunskap och opinion, och inte har någon, till exempel, skyddsverksamhet utan hänvisar då till “resten av samhället” (A. Alm, personlig kommunikation, 8 maj, 2019). Hon menade att det har varit mer effektivt att ta en upplysande roll och att “ideella föreningar kan inte stå för allt [...] ett samhälle måste ta sitt eget ansvar” (A. Alm, personlig kommunikation, 8 maj, 2019). VHEK upplyser människor, främst barn och ungdomar, om deras rättigheter och vad hedersförtryck är. VHEK beskrev problematiken som följande:

[...] många har levt i det här [hedersförtrycket], många är uppfostrade i det. Många vet inte ens vad förtryck är för att hela livet har man levt under förtryck. Den enda gången som man [ser förtrycket är när man] jämför sig med andra kvinnor och barn, med majoritetssamhället. Om man har tur att leva med dem, gå i skolan eller arbeta med dem, kan man se [hedersförtrycket]. Annars i förorten, där är det starkt segregerat, där möter man inte någon hedersbefriad. Människor i sin omgivning har samma problem, då ser man inte vad som är frihet och vad som är demokrati och vad som är mänskliga rättigheter och barns rättigheter. (A. Alm, personlig kommunikation, 8 maj, 2019)

För VHEK är det viktigaste att förebygga hederskulturen och inte bara att skydda individer utsatta för den. Alm uttryckte att “alla kan inte bo på kvinnojourer, alla kan inte skyddas, det är bara så” och fortsatte “de måste vara medvetna om sina mänskliga rättigheter” (A. Alm, personlig kommunikation, 8 maj, 2019).

VHEK fastslog att hedersvåldet är en del av den patriarkala strukturen men att det uttrycker sig på ett annat sätt än våld i nära relation, därför skiljer sig skyddsbehovet beroende på vilken våldsför en kvinna är utsatt för:

[...] i hederskulturen, där är det egna familjen, som föräldrar och mamma och pappa, och släktingar och grannar och andra, som förföljer. Självklart att skyddsbehovet är väldigt, väldigt annorlunda. Jämfört med, om man säger, en svensk kontext där det är ens man, eller före detta, som förföljer. (A. Alm, personlig kommunikation, 8 maj, 2019)

VHEK var även tydliga med att poängtera att hedersvåld och våld i nära relationer är lika problematiskt men att hedersvåldet är mer komplicerat då det grundar sig i ett kollektivt förtryck, “hot är hot oavsett om det är en som gör det eller fler, men det blir svårare i bedömningen och svårare att jobba med” (A. Alm, personlig kommunikation, 8 maj, 2019).

Alm vittnade om personer från hederskulturen som först varit mot VHEKs arbete men som ändrat sig och nu tycker att VHEKs arbete är viktigt. Hon sa:

[...] det finns många vettiga som fattar och det finns också många som är rädda, [...] som vill bevara tron, säger att de bevarar sin egen kultur och religion. Det är därför [att] de [...] är rädda för nytt, för det svenska samhället. (A. Alm, personlig kommunikation, 8 maj, 2019)

Under sina verksamma år har VHEK sett förändringar i diskursen kring hederskulturen:

Vi har kämpat och nu [säger] alla myndigheter och alla politiker samma saker som vi har sagt i 14 år. Och klart att det har blivit mycket mer öppnare, för folk är inte livrädda för att uttrycka sig [...] om de här sakerna [...] och en hel del lagstiftning, om detta, kommer [eller har] kommit på plats. Det är ett steg i rätt riktning men det innebär inte att allt är frid och fröjd. (A. Alm, personlig kommunikation, 8 maj, 2019)

Vidare menade Alm att “det är samhället som borde ha stått upp för de här ungdomarna, de här kvinnorna, och det har man inte gjort i så många år” (A. Alm, personlig kommunikation, 8 maj, 2019). VHEK tycker att det är viktigt och bra med de skärpta lagar och politiska initiativ som finns mot hedersförtryck idag men menar att detta borde ha gjorts för länge sedan. Vidare poängterade VHEK att det bemötande en utsatt individ får hos myndigheter är väldigt varierande och att “många har inte brytt sig och på många myndigheter finns också kompetenta personer som hjälper till, och poliser. Och jag menar i många kommuner, fortfarande, saknas handlingsplaner” (A. Alm, personlig kommunikation, 8 maj, 2019).

VHEK uttryckte även en önskan om bättre samverkan mellan myndigheter, handlingsplaner för kommuner och mer expertis bland de som möter offer för hederskulturen, till exempel polis, åklagare, skola och socialtjänst. Avslutningsvis menade hon att det är viktigt att ställa krav på föräldrarna.

5.2 Myndigheters bemötande i Sverige

Nedan presenteras resultaten från intervjuer med myndigheterna Länsstyrelsen Östergötland (Kompetensteamet), Socialstyrelsen och Jämställdhetsmyndigheten.

5.2.1 Länsstyrelsen Östergötland, Kompetensteamet

Länsstyrelsen Östergötland har av regeringen fått i uppdrag att jobba med hedersproblematik på nationell nivå. De har även i uppdrag att hålla med ett nationellt kompetensteam som består av individer från olika delar av Sverige med olika bakgrunder men med erfarenhet av att arbeta med hedersproblematik. Syftet är att genom stödtelefon, föreläsningar och publikationer på deras hemsida hedersfortryck.se hjälpa kommuner och yrkesverksamma att kunna göra ett så bra jobb som möjligt. Edit Eriksson är socionom och har jobbat på Länsstyrelsen Östergötland, och ingår i kompetensteamet, som sakkunnig sedan 2014 (E. Eriksson, personlig kommunikation, 2 maj, 2019).

Kompetensteamet har inte något bemötande på individnivå till de utsatta och de handlägger inte på något sätt specifika ärenden. En yrkesverksam ringer alltid till stödtelefonen anonymt och Kompetensteamet kan endast ge råd för hur de tycker att den som ringer borde agera men själva

ärendet är alltid deras eget. De har inte heller någon kontakt med personer som utövar förtrycket, syftet är alltid att stärka kommuner och regioner och de verksamheter som redan finns, till exempel genom föreläsning i kommun. Föreläsningarna hålls inte heller för allmänheten utan endast för yrkesverksamma (E. Eriksson, personlig kommunikation, 2 maj, 2019).

Länsstyrelsen Östergötland har sett en ökning av personer som söker råd i ärenden gällande barn- och tvångsäktenskap på Kompetensteamets stödtelefon. När stödtelefonen öppnades, år 2014, mottogs 61 samtal kring oro för barn- och tvångsäktenskap. 2018 var det 220 som ringde av samma anledning, alltså över 18 samtal i månaden. Nu från januari till sista mars 2019 har 54 samtal noterats. Eriksson menade att en del av ökningen kan förklaras med ökad medvetenhet, som att stödtelefonen har blivit mer känd, att problematiken har blivit mer känd eller att skola och socialtjänst uppmärksammar och därför ringer i högre utsträckning. Samtidigt kan också de utsatta blivit mer medvetna om sina rättigheter att inte bli bortgifta eller att leva ett liv i våld men la till "hela den ökningen kan ju inte bara bero på en högre medvetenhet. Utan det kan betyda också att det på olika sätt ökar" (E. Eriksson, personlig kommunikation, 2 maj, 2019). Hon påpekade även att Kompetensteamet, liksom den svenska lagen, idag inte gör någon skillnad på barn- och tvångsäktenskap men lägger till att det ligger ett förslag på lagändringar där de två skulle skiljas (E. Eriksson, personlig kommunikation, 2 maj, 2019).

Eriksson beskrev under intervjun att hedersvåld och mäns våld mot kvinnor är två separata fenomen men som ligger under samma paraply:

Om vi säger att det stora paraplyet är våld i nära relation så behöver vi ha två underrubriker. Men där det är väldigt mycket som överlappar varandra. [...] Men man måste betrakta det ur olika synvinklar. För att kunna eliminera risker, framtida risker. Det ser olika ut, [...] det hedersrelaterade våldet det är väldigt ofta, ja det är ju systematiskt. Det är ett systematiskt våld. Det är ju uttänkt och det är ju planerat. Medan, det, våld i nära relation är ju väldigt ofta ett impulsivt handlande. (E. Eriksson, personlig kommunikation, 2 maj, 2019)

Vidare menade hon att svensk familjebehandling utgår från ett västerländskt perspektiv med staten som centralmakt medan inom hedersproblematik så kan det antas att familjen står över staten och att familjen och släkten har sina egna system. Hon fortsatte med att förklara vem som är den normbrytande i de olika kontexterna:

Lisa som går till sin skolkurator och berättar att hon blir slagen hemma, hon får ju oftast stöd från, ja men från mormor och från kusiner och från andra släktingar och sådär. Man är liksom i en tyst överenskommelse som säger att det är fel av den här mamman och pappan att slå. Medan man i en hederskontext, då blir ju den som säger ifrån är den som blir, satt säga, bryter mot normer. Det är hon eller han som är normbrytare genom att vilja välja kläder själv, genom att vilja välja umgänge själv, genom att vilja välja partner själv. Blir normbrytare och inte den som slår. (E. Eriksson, personlig kommunikation, 2 maj, 2019)

På frågan om medvetenheten kring hederskultur har ökat över tid kom följande svar:

[...] ja, det har det [...] när jag var ute och pratade om det här 2005, då fick man alltid svara på att det är rasistiskt och så där. Och att man fick ha, man fick ha ett helt paket med försvar mot det. Nu kan man ganska enkelt gå ut och säga att det är rasistiskt att inte hjälpa de här tjejerna och killarna. [...] Det här är ju svenska medborgare som har en väldigt specifik problematik och de kan vara födda i Sverige. Och att bortse från deras behov, det är rasistiskt. (E. Eriksson, personlig kommunikation, 2 maj, 2019)

Hon beskrev att de allra flesta hon föreläser för idag har stött på hedersproblematiken. Vidare menade hon att dessa yrkesverksamma har märkt att “den verktygslådan man har inte är tillräcklig utan man måste göra mer” (E. Eriksson, personlig kommunikation, 2 maj, 2019). Stödtelefonen har också märkt en ökad kunskap hos de som ringer. Hon sa även att bemötandet som individerna får är annorlunda:

Alltså för tio år sedan så var det nästan en, en regel snarare än ett undantag att när de här tjejerna och killarna kom och berättade om hur de, hur deras upplevda verklighet var hemma så fick de svaret att nej men gå hem och berätta för dina föräldrar att det är förbjudet. Och att man inte riktigt tog det på allvar. [...] Och idag så tänker man ju mera att oj det här låter allvarligt, kan du komma och prata med mig igen, eller man blir orolig på ett annat sätt. (E. Eriksson, personlig kommunikation, 2 maj, 2019)

Stödtelefonen tar även emot samtal från yrkesverksamma om oro för barn eller unga vuxna som förs ut ur landet, ofta för att giftas bort eller som någon typ av ‘uppfostringsresa’. Kompetens-teamets stödtelefon tog 2018 emot 148 samtal om personer som förts bort. Vidare poängterar hon att nästan alla av dessa 148 tidigare har varit aktuella för utredning på socialtjänst eller att det har funnits en känd oro på skolan. Eriksson föreslog att det som saknas är att våga vara fortsatt orolig för någon och framhäver:

[...] någonstans så vet ju alla som jobbar inom socialtjänsten att mirakelvändningar sker väldigt sällan. Men att man ändå inte har, så väldigt många av de som ringer till oss säger vi har ingenting att ta på, vi har ingenting att gå på. [...] Så jag tror att det är där det brister. Och det är att ändå våga stå ut och våga stå kvar. Och fortsätta vara lika orolig för den oro som kommer in i ett ärende den kan inte bara försvinna ett halvår senare. (E. Eriksson, personlig kommunikation, 2 maj, 2019)

Eriksson menade att det är viktigt att ha en plan för att följa upp ärenden och att tro på den utsatthet som framkom i början av ett ärende. Det är inte ovanligt att ett barn, eller unga vuxna, tar tillbaka sin berättelse eller anmälan. Hon beskrev två vanliga situationer då detta händer. Den första är när ett barn har uttryckt rädsla och en orosanmälan kommer in till socialtjänsten och deras första åtgärd är att prata med föräldrarna för att se vad de har att säga om ärendet:

Och då förlorar man väldigt ofta barnet snabbt. Istället för att göra ett avgörande där att kanske skydda det här barnet och ta reda på behöver vi skydda det här barnet innan vi pratar med familjen. För det är väldigt ofta där, där vi förlorar de här barnen. [...] då går man [barnet] hem igen till sina föräldrar och sin familj och så är det väldigt mycket påtryckningar, väldigt mycket skuld och skam, väldigt mycket hot. Som gör att man inte vågar stå för sin berättelse. Och man får väldigt svårt att lita på myndigheter. För då har man berättat dag ett att jag är jätterädd för mina föräldrar och så två dagar senare sätts man i samma rum som dem, och har man då varit uppfostrad med att man aldrig får säga emot sina föräldrar man får inte ta, man får inte, har ingen egen vilja, så är det också väldigt svårt att stå för sin berättelse framför föräldrarna. (E. Eriksson, personlig kommunikation, 2 maj, 2019)

Den andra situationen utspelar sig efter att en individ har berättat om sin situation för en myndighet och åtgärder har tagits:

[...] först är det skönt att lämna våld och utsatthet. Sen känner man skuld och skam för att man har, man har så att säga förrätt sin familj. Och man orkar inte stå för den berättelsen man har gett och då ska man inte behöva åter bevisa, eller överbevisa sig själv. Om och om och om igen. Utan då kan man som myndighet säga att nu tar jag över, nu är det jag, alltså, jag tror på det du berättade för ett halvår sen, jag tror inte på dig nu. Men du har berättat vad du behöver för mig så nu tar jag över. (E. Eriksson, personlig kommunikation, 2 maj, 2019)

Hon menade att personalomsättning, pressad arbetssituation och tidsbrist är stora problem för socialtjänsten:

[...] du kan ju utbilda en hel kommun 2018 och 2019 är i stort sett hela personalgruppen ombytt. [...] och att man inte har så mycket tid. Till svåra ärenden behöver man ju kunna ha väldigt mycket tid. Till att kunna kartlägga hur det ser ut. Och den tiden har väldigt många kommuner inte idag att lägga på enskilda ärenden. (E. Eriksson, personlig kommunikation, 2 maj, 2019)

5.2.2 Socialstyrelsen

Socialstyrelsen är en 'kunskapsmyndighet' (S. Sundkvist, personlig kommunikation, 10 maj, 2019) som arbetar för att vården i Sverige ska vara säker för patienterna. Detta görs genom att ta fram statistik, genomföra undersökningar och granska relevant forskning för de uppdrag som de får från regeringen. Sara Sundkvist och Lisa Lundgren arbetar båda som forskare på Socialstyrelsen, där Sundkvist fokuserar mest på frågor kring våld i nära relationer (där hedersvåldet ingår) och Lundgren arbetar för att sammanställa ett bedömningsstöd för att kunna bedöma och hantera individer utsatta för hedersvåld. Sundkvist uttryckte sig även på följande vis gällandes Socialstyrelsens allmänna arbete:

Ja men vi jobbar på olika nivåer med många regeringsuppdrag som eh, som berör hedersrelaterat våld och Socialstyrelsen är ju en myndighet som styrs mycket av just uppdrag från regeringen. [...] många av våra arbeten som till exempel mer, ja öppna jämförelser och olika indikatorer på kvaliteten i eh, i arbetet som bedrivs inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten försöker vi följa upp och där hedersrelaterat våld blivit en identifierad fråga som behöver uppmärksammas särskilt. (S. Sundkvist, personlig kommunikation, 10 maj, 2019)

Sundkvist förklarade vidare att även fast det hedersrelaterade våldet och förtrycket är en del av de uppdrag de får från regeringen så fokuserar de mest på befintlig forskning för vidare arbete:

Sen när det gäller fokus så, vi är ju en kunskapsmyndighet som bygger mycket av vårt material på vad det finns för evidens, så vi tittar ju mycket på litteraturen, så det har ju varit mycket hängande på också vad det finns för kunskap därute. [...] det som är stora förändringen, kan man väl ändå säga, är att ju mer som vet om den här frågan, desto mer underlag, desto mer kan vi ge då. Ehm... ja, ta fram olika kunskapsunderlag och rekommendationer eventuellt. I dagsläget finns ju inte tillräckligt underlag och vi har ju egentligen inte rekommendationer utan vi är ju en process där vi har fått beställningar att aktivt jobba med, att se över förutsättningar idag, för just, ehm, eventuella metoder och göra det men också om det finns underlag idag tillräckligt för att kunna göra rekommendationer utifrån forskningen. (S. Sundkvist, personlig kommunikation, 10 maj, 2019)

På frågan om de bemöter tvångsäktenskap någonting i deras dagliga arbete så berättade Sundkvist att de har ett kunskapscenter för ensamkommande barn och att det där finns ett arbete som är riktat mot just barnäktenskap där frågorna 'tvångsäktenskap' och 'könsstympning' ingår (S. Sundkvist, personlig kommunikation, 10 maj, 2019). Lundgren utvecklade svaret med följande:

[...] också i mitt bedömningsstöd eller också i utbildningen så hanterar vi tvångsäktenskap som en, som ett av uttrycken för hedersrelaterat våld. Så det ingår i det, det ingår tvångsäktenskap och det ingår könsstympning. Det är eh... i den offentliga debatten hanteras det ju ofta som att det är på något sätt annat, vid, vid sidan av eller så men som vi ser det så är det, det är en del av ett visst uttryck för hedersrelaterat våld och både tvångsäktenskap och könsstympning är inbakat i uppdraget, kan man säga. (L. Lundgren, personlig kommunikation, 10 maj, 2019)

Sundkvist var även tydlig med att påpeka att de inte särskiljer på individer baserat på ursprung, könstillhörighet eller dylikt:

Det finns egentligen inte någon skillnad på var man kommer ifrån, hur man ska behandlas, det är ju problembilden som ska styra vad man får för stöd och hjälp och det är ju... Man ska ju jobba förutsättningslöst, utifrån att man har en individ framför sig, utifrån dennes behov av stöd och skydd. (S. Sundkvist, personlig kommunikation, 10 maj, 2019)

Hon förtydligade även uttalandet med följande:

[...] när det gäller våld i nära relationer generellt, och våld i nära relationer som sker i en hederskontext så finns det ju skillnader till exempel när det gäller hotbild och andra omständigheter som påverkar hur arbetet ska vara och också hur bedömningen behöver göras, å andra aspekter som man behöver ta hänsyn till ehm... och det ska man ju såklart göra skillnad på, men inte utifrån vad man har för könsidentitet, bakgrund eller individen på något sätt. (S. Sundkvist, personlig kommunikation, 10 maj, 2019)

Som kunskapsmyndighet är det material de tar fram till största del menat för hälso- och sjukvården samt socialtjänsten, och specifikt då det bedömningsstöd som Lundgren arbetar med att utveckla (L. Lundgren, personlig kommunikation, 10 maj, 2019). Socialstyrelsen jobbar på nationell nivå och arbetar ibland i samråd med Sveriges kommuner och landsting, olika länsstyrelser och regionala stödstrukturer. Myndigheten rapporterar även till regeringen vilket gör att deras forskning och material ibland kan lägga grunden till olika politiska beslut (S. Sundkvist, personlig kommunikation, 10 maj, 2019). Stödet de erbjuder har inte heller förändrats speciellt mycket under tid. De poängterar dock att de idag arbetar mer praktiskt och med mer dialog mellan myndigheter:

[...] det var liksom mer uppifrån och att vi nu i större utsträckning tar dialogen och tar in synpunkter från till exempel socialtjänsten, från ideella organisationer och sånt där. Det är helt i linje med vår syn på evidensbaserad praktik, att vi pratar mer i praktiken och att vi pratar med dem, framför allt om beprövad praktik och vad som fungerar i verkligheten. Att vi tar större hänsyn till det och större hänsyn också till input från brukare till exempel, som vi tidigare inte har gjort så mycket. Har blivit mer dialoginriktat när det gäller det och mindre uppifrånsperspektiv här de senaste tjugo åren, skulle jag säga. (L. Lundgren, personlig kommunikation, 10 maj, 2019)

Socialstyrelsen har även som regel att försöka få in så många synpunkter från så många andra relevanta aktörer som möjligt, men att det är uppdraget från regeringen som avgör vilka som är en 'relevant aktör' i frågan (S. Sundkvist, personlig kommunikation, 10 maj, 2019).

5.2.3 Jämställdhetsmyndigheten

Jämställdhetsmyndigheten arbetar för att säkerställa att regeringens jämställdhetspolitiska prioriteringar får genomslag. Genom att granska och främja de jämställdhetspolitiska delmålen ska myndigheten bidra med en ökad effektivitet och kvalitet. Det är en relativt nystartad myndighet som grundades i januari 2018. Harry Hedlund arbetar som senior utredare samt samordnare och har ett fokus på det sjätte jämställdhetspolitiska delmålet som handlar om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra:

[...] och inom det området så finns det också en nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, och där ingår ju också arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck och arbetet mot prostitution och människohandel, till exempel. (H. Hedlund, personlig kommunikation, 6 maj, 2019)

Han berättade även följande om varför myndigheten skapades:

Men det har varit mycket projekt och kortsiktiga lösningar och bristande uppföljning och då har man tänkt att en myndighet skulle kunna leda till att det blir ett bättre sammanhållet arbete med bättre uppföljning och bättre kvalitet. (H. Hedlund, personlig kommunikation, 6 maj, 2019)

Det övergripande målet med jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma möjligheter och makt att forma samhället samt sina egna liv. Det sjätte jämställdhetspolitiska delmålet som Hedlund arbetar för har även en nationell strategi som Jämställdhetsmyndigheten kommer att följa upp hösten 2019:

Det är en tioårig nationell strategi med olika uppdrag fördelat till olika myndigheter. Vi jobbar också med stöd till myndigheter, landsting, regioner och kommuner i genomförandet av olika satsningar. Vi följer också upp och fördelar bidrag inom jämställdhetsområdet till exempel jämställdhetsprojektet kvinnors organisering och vi bistår regeringen i olika former av internationella arbeten och så har vi ansvar för det hela nationella samordningen som handlar om prostitution och människohandel [...] (H. Hedlund, personlig kommunikation, 6 maj, 2019)

Jämställdhetsmyndigheten styrs precis som andra myndigheter av en nationell förordning där myndigheten, på en övergripande nivå, ser att det hedersrelaterade våldet och förtrycket överlappar med mäns våld mot kvinnor, att en del saker är gemensamma för alla områden:

Mer på en övergripande nivå också och vi ser ju att det finns likheter mellan dem här två, men också skillnader när det handlar om hedersrelaterat förtryck och mäns våld mot kvinnor, det tycker jag också. Det är också skrivit om i den nationella strategin och uppdragen. Och då har vi särskilda uppdrag som är, ja våldsförebyggande, riktade mot pojkar och män och ett särskilt uppdrag som gäller förebyggande och motverkan av könsstämpning av flickor och kvinnor, och att skillnaderna handlar om ett kollektivt förtryck där liksom... som utövas av flera personer, det kan va både pojkar och män och flickor och kvinnor som är förövare också men också motsatsen. Så att det, det finns ju skillnader i arbetet liksom. (H. Hedlund, personlig kommunikation, 6 maj, 2019)

Myndigheten har inget konkret individ-bemötande där de hanterar utsatta individer inom hederskontexten, utan arbetar med att ge stöd och utbildning till andra myndigheter och organisationer. De arbetar även med uppföljning, kvalitetssäkring och dylikt för att försäkra sig om att förbättring sker:

[...] vi ger ju stöd till myndigheter och organisationer. Vi är mer på en övergripande strategisk nivå och ska se till så att dem som arbetar med det tillsammans med, då i det här fallet Östergötland eller det kan vara Socialstyrelsen eller polismyndigheten också, att det blir så bra stöd som möjligt så att dem som arbetar konkret med målgruppen... till exempel socialsekreterare, att de har så stor kunskap som möjligt och får så... till exempel då utbildningsinsatser [sic], att det är en bra grundläggande utbildning till om man utbildar sig till ja, till exempel socionom. Det är mer på den nivån vi jobbar. (H. Hedlund, personlig kommunikation, 6 maj, 2019)

Hedlund tryckte även på att det viktiga ligger i en bra grundutbildning för alla de yrkesverksamma som kan tänka sig att stöta på hedersproblematiken i deras vardag och det är här de flesta av prioriteringarna borde ligga. Kunskap är viktigt, enligt Jämställdhetsmyndigheten, och han uttryckte det på följande vis:

[...] det visar ju de här kartläggningarna som har gjorts nationellt också att det finns ju en stor utsatthet med kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck om man, hur man förstår den problematiken och bemöter människor. [...] Det behövs ju mer kunskap men också att man på

något sätt tillämpar den kunskapen och lagstiftning som finns i praktiken... För det, det vi ser är väl mycket om frågor kring chefer och politiker på lokal nivå som måste prioritera det här området på ett mycket bättre sätt. Så att alla de här satsningarna som görs på nationellt håll måste leda till att man synliggör utsatta personer, att de får ett bra bemötande och känner sig trygga och kan få hjälp och stöd, eh, som de har rätt till. (H. Hedlund, personlig kommunikation, 6 maj, 2019)

Han påpekade dock att det har skett en ökning av kunskap kring dessa frågor men att det fortfarande är en stor skillnad mellan Sveriges 290 kommuner hur man hanterar hedersvåld och förtryck:

[...] det är klart att kunskapen, å ena sidan har kunskapen ökat kring de här frågorna men det har ju gått alldeles för långsamt och problematiken har blivit så mycket större på senare år. [...] Men det har skett en ökning av kunskap, en ökning av ärenden och en ökning av problematiken som jag tror rätt många inom socialtjänsten, skola och polis kan liksom berätta om. Men det är inte alltid att det motsvarar, det ser så olika ut. På en del ställen har man jobbat systematiskt och mycket i dem här frågorna och gör ett bättre arbete men på många håll är det inte så men det finns ju, det är ju hundratals drabbade som skyddas också. (H. Hedlund, personlig kommunikation, 6 maj, 2019)

Han utvecklade argumentet med följande:

Det är stora skillnader på där kunskapen finns och där kunskapen inte finns, för det innebär att en del barn hade uppmärksammats i en bra kommun så att säga. Men har inte gjort det, för att man inte haft tillräcklig kunskap och kompetens när det gäller dem här frågorna. Så det betyder ju att kunskapen har ökat, men samtidigt har den inte implementerats, inte omsatts i praktiken på det sättet som det borde ha gjorts. (H. Hedlund, personlig kommunikation, 6 maj, 2019)

Han lyfte även det arbete som ideella verksamheter gör i Sverige när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck men betonade vikten av ett myndighetsutövande när det gäller dessa frågor:

Vi har ju också en svensk lagstiftning som lyfter myndigheternas ansvar i de här frågorna så vi kan ju inte riktigt förlita oss på organisationer... Organisationer kan ju va på, de kan ju hjälpa utsatta, kan också vara en blåslampa på myndigheterna men det är ju viktigt att myndigheterna får arbeta och inte, deras arbete måste ju stärkas så att det inte blir upp till enskilda organisationer att hjälpa personer som har rättigheter i Sverige. Myndigheterna, socialtjänst, polis eller åklagare har ju, måste ju ha kunskap och göra sitt arbete. Gärna i samverkan med organisationer där det behövs men det kan ju inte vara så att man lämnar över. (H. Hedlund, personlig kommunikation, 6 maj, 2019)

6. Diskussion

Nedan presenteras uppsatsens diskussion kring resultatet. Underrubrikerna har valts efter uppsatsens frågeställningar samt de viktigaste fynden i resultatet. Under första underrubriken diskuteras synen på kvinnan och tvångsäktenskapet, den andra rör begreppet 'heder' och synsätt kring det. Sedan följer en diskussion kring samspelet mellan ideella verksamheter och myndigheter och diskussionen avslutas därefter med en metoddiskussion. Samtliga underrubriker använder sig av, och refererar tillbaka till, tidigare forskning och uppsatsens teoretiska ramverk.

6.1 Kvinnan och tvångsäktenskapet

Resultatet från intervjuerna visar liksom tidigare forskning att det finns fundamentala skillnader mellan hederskulturen och det individualiserade Sverige. Skillnaderna ligger både i hur våldet

och kontrollen uttrycker sig, men även i hur den accepteras eller förkastas av omgivningen. Detta kan ses i resultatet från GAPFs intervju, där Anders Andersson poängterade att hedersvåldet bottnar i att kvinnor ska lyda släkten och gör de inte det så är det okej att slå dem. I denna kontext är det, enligt Andersson, accepterat på en samhällelig nivå att kvinnan blir bestraffad om hon bryter mot familjens normer. Inom den svenska kontexten, däremot, vet både männen som slår, kvinnorna som blir slagna och omgivningen att det är fel av mannen att slå, och en samhällelig konsekvens som fängelse uppstår. Även VHEK beskrev detta. Inom hederskulturen är det familjen, släkten och grannar som förföljer, i jämförelse med en svensk kontext där det är en ensam man som förföljer. Kompetensteamet menade på att hedersvåldet är kollektivt och systematiskt, och poängterade att ett västerländskt, svenskt perspektiv har staten som centralmakt. Inom hedersproblematik så kan det antas att familjen står över staten och att familjen och släkten har sina egna system, vilket står i direkt kontrast med det svenska perspektivet.

Detta är starkt kopplat till det individ och gruppcentrerat tankesätt som Al-Baldawi (2014) beskriver. Såväl resultatet som tidigare forskning visar att det svenska bygger på ett individcentrerat tankesätt där individer har både rättigheter och skyldigheter (Al-Baldawi, 2014; Trägårdh, 2018). Staten är central och ansvarstagande, och det är juridiken som avgör straff. Inom hederskulturen har individen, i detta fall kvinnan, inga rättigheter utan hon förväntas göra som familjen vill. Motstånd ger konsekvenser som familjen väljer, inte myndigheter eller staten. I samklang med teorin om gruppcentrerat synsätt och tidigare forskning (Al-Baldawi, 2014; Doğan, 2012; Norberg & Törnsén, 2013; Koch, 2008) visas det i resultatet att det är individen som genom att vilja frigöra sig bryter gruppens normer. Detta fångades upp i intervjun med Kompetensteamet när de beskrev hur det är den som vill välja sina kläder eller partner själv som blir normbrytare och inte den som slår.

Kvinnans ställning är därför annorlunda i den svenska kontexten, som bygger på individens skyldigheter och rättigheter, än i hederskulturen där släktens intressen går först och individen är utan rättigheter. Det blir då mer relevant att undersöka hur en hedersutsatt svensk kvinna kan hantera att tillhöra två kollektiv. Konflikten som kan uppstå mellan individen och hennes två kollektiv kan illustreras med hjälp av den mångkulturella triaden (Schlytter, 2004). Konflikten blir tydlig i de två exempel där Kompetensteamet berättade om när en individ har anförtrott sig till en myndighet men senare vill ta tillbaka sin berättelse. Antingen på grund av skuld, skam och saknad av familjen efter en placering eller på grund av påtryckningar av familjen i ett tidigt skede, om myndigheten gjort misstaget att inkludera föräldrarna för tidigt i utredningen. Även Kvinnojouren illustrerade detta när de berättade att det, enligt Gustavsson, inte går att applicera alla typer av riskbedömningsmetoder på samma sätt och att det är viktigt att skilja på partnervåld, familjevåld och hedersrelaterat våld och förtryck. Faran med okunskap är ett återkommande tema i intervjuerna och socialtjänstens 'familjemodell' eller 'familjemetodik' fördöms som livsfarlig av flera.

Det visade sig att flera av myndigheterna och organisationerna inte hade en klar bild av 'tvångsäktenskap' och bemötandet av detta. För det första gör svensk lag ingen skillnad mellan barnäktenskap och tvångsäktenskap, och intervjupersonerna refererade ofta till barnäktenskap istället för tvångsäktenskap, som om dessa vore synonymer för varandra. För det andra menade intervjupersonerna att det inte ovanligt att barn eller unga vuxna förs ut ur landet för att giftas bort och där har svenska myndigheter ingen auktoritet. Detta visade intervjupersonerna en viss frustration och maktlöshet kring, framförallt då Kompetensteamet poängterade att i de allra flesta fall av bortförande hade det tidigare funnits en känd oro just kring hedersproblematik av skola eller socialtjänst. För det tredje verkar tvångsäktenskap vara en mindre prioriterad våldsutövning eller ansedd som endast en del av flera våldshandlingar mot hedersutsatta kvinnor.

Vilket kan anses konstigt då tvångsäktenskap går emot grunderna av det svenska som Trägårdh (2018) beskriver. Då det svenska värnar om både kvinnors och individens rättigheter borde således hedersförtryck i allmänhet men tvångsäktenskap specifikt förkastas. Samtidigt problematiserade Trägårdh (2018) just att det svenska har en tendens att vilja respektera andra kulturer och kanske är det i den konflikten ingen konsensus eller handlingsplaner uppnås.

6.2 Begreppet 'heder' och synsätt kring det

Av de intervjuade fanns det en variation av olika begrepp som användes för vad vi i den här uppsatsen har valt att kalla för 'hederskulturen'. Kvinnojouren i Jönköping var tydligast med att ta avstånd från 'hederskulturen' som begrepp och menade istället att det var ett kvinnoförtryck och en del av det överliggande kvinnoförtrycket i samhället. GAPF däremot menade tvärtom, att kvinnoförtryck och hedersförtryck är två helt separata fenomen. VHEK och Kompetensteamet beskrev former av mellanting, där Kompetensteamet menade att både mäns våld mot kvinnor och hedersvåld är delar av samma paraply med rubriken 'våld i nära relation'. VHEK menade att hedersvåldet är en del av den patriarkala strukturen. Både VHEK och Kompetensteamet ansåg att det, trots likheter, är viktigt att göra skillnad på de olika formerna av våld, främst för att göra en korrekt riskbedömning på grund av det kollektiva hotet som en person i hederskontext är utsatt för.

Tidigare forskning har belyst den bristande konsensusen kring 'heder' där två förklaringar har presenterats: den patriarkala förklaringen och den kulturella förklaringen. Den patriarkala menar på att förtrycket är en del av det allmänna, strukturella våldet mot kvinnor medan den kulturella förklaringen menar att det inte är en del av det strukturella våldet utan att hedersvåldet är kulturellt specifikt och enbart applicerbart hos en viss grupp individer (Hellgren & Hobson, 2008). Kvinnojouren kan ses ta en linje liknande den patriarkala förklaringen medan GAPF tar en linje liknande den kulturella förklaringen. Ingen av dessa två intervjuobjekt, som är de som tar mest extrem ställning i frågan, är dock så rigida som Hellgren och Hobson (2008) beskrev de två synsätten.

Resultatet från uppsatsen pekar på att det idag finns en konsensus kring två saker. För det första att hederskulturen är internationell och återfinns i högre grad i områden eller länder med mindre välfärdsapparat och existerar i Sverige i olika grupper. VHEK poängterade även att hederskulturen idag inte synliggörs tillräckligt mycket i de svenska, 'socioekonomiskt' utsatta förorterna. Organisationen menade att segregationen hindrar personer från hederskontext att jämföra sig med majoritetssamhället och därmed förblir hederskulturen normen. Detta är i linje med två av Stefan Kochs (2018) tankar. Dels hur bristande integration leder till subkulturer som tar avstamp i migranters ursprungskultur men även att det, ofta, först är när ett annat alternativ uppenbarar sig som offer för hederskulturen bryter sig loss. För det andra pekar resultatet på att en viss skillnad på 'mäns våld mot kvinnor' och 'hedersvåld' måste göras för att kunna göra en korrekt riskbedömning.

Enligt resultatet finns det däremot inte konsensus om vilket begrepp som bör användas när det talas om 'hederskultur'. Förutom hederskultur har begreppen: heder, hedersvåld, hedersrelaterat våld, hedersrelaterat våld och förtryck, hedersförtryck, hedersförtryckande värderingar, hedersnormer, hederskontext och hedersproblematik använts. Får detta några konsekvenser för bemötandet individen får eller samspelet mellan organisationer och myndigheter?

6.3 Samspelet ideella verksamheter och myndigheter

Den mångkulturella triaden (Schlytter, 2004) reflekterar den trepartsrelation individen, i detta fall kvinnan, befinner sig i och den problematik som kan uppstå när en individ befinner sig

inom en hederskontext. Den svenska staten ger individen vissa rättigheter, men som medlem i den etnokulturella gruppen befinner individen sig även i ett kollektiv, där familjen och släkten har en central roll. Vilka är det då som tar hand om individen och bemöter denna problematik på ett konkret sätt? Det bemötande en hedersutsatt kvinna kan förvänta sig, av såväl myndigheter som ideella organisationer, visade sig av resultatet vara varierande. Framförallt när det kommer till myndigheter. Intervjuerna som har genomförts pekar på att bemötandet av hedersproblematiken länge har präglats av okunskap, att den hjälp en kvinna eller flicka kan förväntas få är helt beroende på vem hon söker hjälp hos och vart hon söker hjälp någonstans. Jämställdhetsmyndigheten, menade på att det är stor skillnad på vart kunskap finns och inte finns, och en stor skillnad inom landets kommuner hur ett bemötande faktiskt sker. Denna problematik nämnde de flesta intervjuade samtidigt som de påpekade att det i dagsläget existerar mer kunskap och åtgärder kring hedersproblematik än vad som funnits tidigare. Dock menade VHEK att det fortfarande saknas bedömningsstöd i vissa kommuner så den ökade kunskapen och medvetenheten kan anses ha en fortsatt lång väg att gå.

Det har också framgått tydligt att samtliga av de intervjuade myndigheterna inte har ett konkret individbemötande, utan att de istället arbetar med opinionsbildning eller kunskapsspridning. Jämställdhetsmyndigheten och Socialstyrelsen, exempelvis, ger stöd och utbildningar till yrkesverksamma. Kompetensteamet arbetar på liknande sätt, men skiljer sig ifrån de andra myndigheterna då de även har en stödtelefon för yrkesverksamma, där de kan ringa in för att rådfråga teamet i frågor kring heder. Alla myndigheter nämner dock socialtjänsten i fråga om bemötandet av en utsatt individ eftersom det är socialtjänsten som på myndighetsnivå först och främst hanterar utsatta individer. Trots detta går det att uppmärksamma ett glapp i individbemötandet, där det verkar som att de ideella verksamheterna har tagit och fortfarande tar det största ansvaret för ett individbemötande anpassat för hedersutsatta individer, som oftast är kvinnor, och myndigheterna låter dem göra det. Både Socialstyrelsen och Jämställdhetsmyndigheten prioriterar ett samarbete med andra myndigheter, att följa upp deras verksamheter och att bidra med utbildningar till andra yrkesverksamma (exempelvis socionomer, poliser, lärare, jurister och dylikt) än ett samarbete med en ideell organisation. Som myndigheter arbetar de på uppdrag av regeringen, och relevanta aktörer för ett eventuellt samarbete bestäms av uppdraget i fråga. En ambivalens mot de ideella verksamheterna lyfts fram i intervjuerna med myndigheterna. Både Socialstyrelsen och Jämställdhetsmyndigheten presenterar ett synsätt där organisationerna inte bör ha det övergripande ansvaret för individbemötandet av hedersutsatta som de har idag utan att det ansvaret bör ligga på myndigheterna. Hur de förväntas komma dit är oklart, då de inte nämner ett framtida samarbete som skulle göra det möjligt för myndigheter att ta till sig av de ideella verksamheternas erfarenhet.

De ideella verksamheterna presenterar ett perspektiv där de har lobbat för förändring i flera år och att det är först nu som myndigheter har börjat att ta till sig av deras kunskap, och därmed ändrat arbetssätt. De menar även på att det är staten som ska stå för skyddet och det allmänna bemötandet av individer inom en hedersproblematik men att detta inte sker i tillräcklig utsträckning i dagsläget. Exakt hur staten ska ta större ansvar för bemötandet beskrivs dock inte. Utöver detta uttryckte de ideella verksamheterna en frustration över den kunskapsbrist som existerat. De ideella verksamheterna kritiserade socialtjänstens tillvägagångssätt och de prioriteringar som den svenska staten har gjort i allmänhet när det gäller utsatta kvinnor inom en hedersproblematik.

Det har tidigare etablerats i uppsatsen att ett svenskt synsätt präglas av ett individcentrerat tankesätt med rättigheter och skyldigheter i jämförelse med hederskulturen, som har ett gruppcentrerat tankesätt (Al-Baldawi, 2014; Norberg & Törnsén, 2013; Koch, 2008; Trägårdh, 2018). Däremot visar det sig att trots Sverige är ett individualiserat land så arbetar svenska

myndigheter ibland utifrån ett gruppcentrerat tankesätt. Ett exempel på detta är socialtjänstens 'familjesystematiska' arbetssätt. Detta arbetssätt värnar om familjen, dess ideal och den eventuella möjligheten till att återförenas och ingen hänsyn har tagits till komplexiteten av hedersvåldet. Individer inom hedersproblematik är uppfostrade att alltid göra som föräldrarna säger, att aldrig vanhedra familjens heder och att familjen går före individen, därför straffas också all avvikelser. Vilket leder till att när ett barn med hedersproblematik går till socialtjänsten för att söka hjälp och eventuellt få skydd, men i stället sätts i ett rum med sina föräldrar för att 'prata igenom situationen', förlorar barnet sin tilltro till myndigheter och familjesituationen riskerar dessutom att förvärras. Även vuxna individer tappar sin tilltro till myndigheter i sådana situationer. Kvinnojouren menade att det 'familjesystematiska' bemötandet inte är till kvinnan eller flickans fördel, då man först och främst satsar på lösningar för familjen. Även GAPF riktade stark kritik mot arbetsmetoden och menade på att ett påtvingat samtal med den utsatta, familjen och en myndighet kan vara gnistan som leder till mord. Detta påverkar den utsatta kvinnan i så pass stor grad att bemötandet borde ifrågasättas.

Utöver detta verkar synen på hederskulturen och vilket begrepp intervjupersonerna använder sig av reflekteras i relationen organisationerna och myndigheterna emellan. Avsaknaden av konsensus vad gäller själva terminologin lyfter följande underliggande problem: det finns ingen konsensus kring vad 'hederskultur' faktiskt är, vad det innebär, vad det står för och hur det ska bemötas. När en organisation ser på det som en del av det allmänna våldet mot kvinnor (Kvinnojouren) medan en annan hävdar det absolut motsatta (GAPF) blir det svårt att främja en samverkan med ett systematiserat behandlingssätt som med största sannolikhet skulle gynna de utsatta individerna. Socialstyrelsen arbetar i nuläget på ett bedömningsstöd som först och främst ska användas inom socialtjänsten, men om det är regeringsuppdraget som styr vilka socialstyrelsen samarbetar med blir det svårt att veta exakt vilka personer som kommer att få ta del av det bedömningsstödet, och om det ens kommer att nå ut till de organisationer som idag står för största delen av individbemötandet i Sverige.

6.4 Metoddiskussion

En nackdel med studien är att två av de sex intervjuer som genomförts är äldre än de andra, då de tog plats under sommaren 2018 (intervjun med Kvinnojouren och GAPF). Så pass gamla intervjuer kan påverka studiens validitet, då mycket som hänt under ett år eventuellt skulle kunna påverka studieresultatet. Validitet, inom kvalitativ forskning, handlar om hur forskaren, eller forskarna, mäter och observerar ett fenomen (Bryman, 2011). Det är viktigt att särskilja på intern validitet och extern validitet, där den interna validiteten syftar på att det ska finnas en god överensstämmelse mellan forskarens observationer och de teoretiska idéer som presenterats (Bryman, 2011). Det går även att kritisera valet av telefonintervjuer, då forskarna uppmärksammade att det är svårt att veta exakt när någon har pratat klart samt att bakgrundsljud påverkar kvaliteten av transkribering, som i sin tur påverkar studiens reliabilitet. Studien nämner även socialtjänsten många gånger under dess resultat samt analysdel, men har tyvärr inte lyckats nå socialtjänsten för att kunna genomföra en intervju. Att socialtjänsten inte har hörts i frågan kan problematisera det resultat och slutsats som uppnåtts, då de inte har fått delge deras syn på frågan men ändå blivit en så pass central del i den analys som genomförts. Att de inte har hörts är dock inte på grund av att forskarna inte har försökt att nå dem, utan de är en del av det bortfall man kan förvänta sig vid en kvalitativ intervjustudie.

7. Framtida forskning och framtida bemötande

Studien har uppmärksammat flertalet frågor som kan ligga till grund för en framtida forskning inom ämnet. Många av de intervjuade poängterade exempelvis ett behov av, i nuläget,

kvalitetsuppföljning och metodstöd samt rekommendationer, då det inte är många som arbetar konsekvent och på samma sätt. En fråga för framtida forskare kan vara att undersöka hur organisationer eller myndigheter bör arbeta för att alla aktörer ska vara så konsekventa som möjligt i sitt bemötande. Detta kräver dock ett samarbete mellan ideella verksamheter och statliga myndigheter för att det ska vara så lika som möjligt. Utöver detta påpekades det under studiens gång att inte alla kvinnor kan leva i skydd för resten av sina liv. Hur gör man då för att förebygga hedersproblematik på lång sikt? Jämställdhetsmyndigheten pratade om en del förebyggande åtgärder som innebar arbete med förövare, så ytterligare en fråga för framtida forskare kan vara att undersöka konsekvenserna av det förebyggande arbetet som pågår idag (om de ens har några).

8. Slutsats

Kvinnans ställning i den svenska kontexten (som nämns tidigare i studien) bygger på individens skyldigheter och rättigheter och detta skiljer sig från hederskulturen, där släktens intressen går först och individen är utan rättigheter. Syftet med studien var att undersöka hur det svenska bemötandet av hederskulturen sker, med ett fokus på den svenska, hedersutsatta, kvinnan och tvångsäktenskap. Följaktligen kan följande slutsats dras: svenska myndigheter och ideella organisationer ser annorlunda ut när det gäller själva bemötandet av en hedersutsatt kvinna. Bemötandet är ojämnt, där ideella verksamheter jobbar såväl med opinionsbildning som med konkret individbemötande, där de bidrar med både kontaktpersoner till utsatta och en skyddsverksamhet. De har en helhetsbild som skiljer sig från myndigheternas, som istället arbetar mer övergripande. Myndigheter bekymrar sig mer med stöd till yrkesverksamma och kvalitetsuppföljning av andra verksamheter. Frågan om tvångsäktenskap är mindre prioriterad, då det presenteras som endast en del av flera våldshandlingar mot hedersutsatta kvinnor. Alla intervjupersoner talar om 'hedersproblematik' som ett paraplybegrepp där de bekämpar allt på en och samma gång. Utöver detta görs det i nuläget ingen särskiljning i svensk lag mellan barnäktenskap och tvångsäktenskap, vilket reflekteras under intervjuerna då intervjupersonerna ofta refererade till barnäktenskap istället för tvångsäktenskap, som om dessa vore synonymerna för varandra.

Avsaknaden av konsensus vad gäller 'hedersproblematik' och vad det innebär påverkar samarbetet mellan organisationer och myndigheter, men även organisationer emellan. Det måste även finnas en särskiljning av mäns våld mot kvinnor och hedersförtryck och våld. Hedersförtrycket är visserligen en del av mäns våld mot kvinnor, men har en sådan komplex kulturell bakgrund att det inte kan bemötas på samma sätt. Det är på grund av detta nödvändigt att konkretisera arbetet mot och bemötandet av hedersproblematiken, då det i nuläget är en så pass stor skillnad beroende på vart i Sverige en utsatt person befinner sig.

Källor

- Al-Baldawi, R. (2014). *Migration och anpassning: den okända resan* (2. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.
- Doğan, R. (2012). Different Cultural Understandings of Honor That Inspire Killing: An Inquiry Into the Defendant's Perspective. *Homicide Studies*, 18(4), 363–388.
- GAPF. (2016). Fakta om hederskultur och hedersvåld [opublicerat dokument från GAPF].
- Giddens, A. & Sutton, P. (2014). *Sociologi* (7. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Hellgren, Z. & Hobson, B. (2008). Cultural dialogues in the good society: The case of honour killings in Sweden. *Ethnicities*, 8(3), 385–404.
- Hjerm, M., Lindgren S & Nilsson, M. (2014). *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Jemteborn, A. (2005). "Å stå på sig, på egna ben" En fallstudie om en flicka i en hederskultur och hennes motstånd mot att inordna sig efter släktens krav. (Doktorsavhandling, Stockholms Universitet, Institutionen för socialt arbete). Hämtad 27 maj 2019, från <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:198572/FULLTEXT01>
- Jänterä-Jareborg, M. (2007). Barn- och tvångsäktenskap i Sverige – finns det utrymme för olika kulturer och tolerans?. I G. Cordero-Moss, J. Giertsen & T. Frantzen (red.), *Rett og Toleranse, Festschrift til Helge Johan Thue 70 år* (s. 304–320). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Koch, S. (red.). (2008). *Från tvångsäktenskap till balkongmord: ingång till hederskulturen*. Stockholm: ALMAeuropa.
- Lundh, C. (2016). *Invandringen till Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Migrationsverket. (2018). Begränsade möjligheter att få uppehållstillstånd i Sverige. Hämtad 7 april 2019, från <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Aktuella-fragor/Begransad-ratt-till-uppehallsstillstand-i-Sverige.html>
- NE. (u.å.). *Heder*. Hämtad 15 maj 2019, från <https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/heder>
- Norberg, K. & Törnsén, M. (2013). In the name of honor: Swedish school leaders' experiences of honor-related dilemmas. *Journal of Educational Administration*, 51(6), 855–867.
- de los Reyes, P. (2003). *Patriarkala enklaver eller ingenmansland?: Våld, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige*. Norrköping: Integrationsverket.
- Schlytter, A. (2004). *Rätten att själv få välja*. Lund: Studentlitteratur.
- Trägårdh, L. (2018). Värderingkollisioner. I T. Brinkemo, & J. Lundberg (red.), *Klanen: individ, klan och samhälle från antikens Grekland till dagens Sverige* (s. 69–93). Stockholm: Timbro förlag.

World Economic Forum. (2018). The Global Gender Gap Report 2018. Hämtad 6 april 2019,
från
<https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2018>

Bilaga 1: informationsbrev

Hej,

Våra namn är Zarah Söderman och Emma Bohlin och vi är två studenter från Högskolan för Lärande och Kommunikation, Jönköping University, där vi studerar ett program som heter Internationellt Arbete. Vi är nu på vår sista termin och håller därmed på med vårt examensarbete.

Vårt examensarbete ämnar att studera bemötandet av hederskulturen i Sverige med ett fokus på tvångsäktenskap. Vi är därför väldigt intresserade av att intervjua er som en del av vår studie och hoppas att ni är intresserade av att delta! Intervjun kommer att ta ca 40 minuter och kan genomföras via Skype, men vi är även öppna för intervjuer i person där vi skulle kunna komma till er.

Studien kommer att publiceras i databasen DiVa och kommer inte att vara anonymiserad. Det innebär att ert namn, kopplade till era svar, kommer att publiceras offentligt. Transkriberingen av själva intervjun kommer inte att publiceras eller visas för någon annan än oss och vår examinator.

För att enklast komma i kontakt med oss är det bara att besvara detta mejl! Annars når ni oss på följande uppgifter;

Emma Bohlin: 073-399 33 29, boem1515@student.ju.se

Zarah Söderman: 070-144 59 57, soza1508@student.ju.se

Ser fram emot er återkoppling!
Med vänliga hälsningar,
Zarah och Emma

Bilaga 2: intervjuguide

Intervjuguide

Namn:

Organisation/myndighet:

Titel:

Öppning(introduktion)

- vem är du, ålder, position
- förklara (kort) hur ert arbete relaterar till hederskulturen och tvångsäktenskap

Ert bemötande

- Vad är syftet med er organisation/myndighet (relaterat till hederskulturen och tvångsäktenskap)?
- Hur ser ni som organisation/myndighet på individer med kvinnlig könstillhörighet?
 - hennes rättigheter/skyldigheter
 - görs det skillnad i bemötande för 'etniskt svenska' och kvinnor med hedersproblematik, i så fall varför?
- Hur bemöter ni som organisation/myndighet hederskulturen i ert dagliga arbete?
 - hanterar ni frågan om tvångsäktenskap?
 - i sådana fall, hur?
- Hur når ni ut till människor som drabbats av hederskulturen i Sverige?
 - sociala medier, föreläsning, osv
 - envägskommunikation?
 - finns det rum för dialog?
- Har du en uppfattning om hur personer inom hederskultur uppfattar ert (organisation/myndighet) budskap och bemötande?
 - i så fall hur?

Generella diskursen

- Hur påverkar den officiella diskursen kring tvångsäktenskap (inom hederskulturen) i politik/media ert arbete och ert bemötande?
 - följdfrågor som passar

Andras bemötande

- Hur ser du på (andra) organisationers/myndigheters bemötande av tvångsäktenskap och hederskultur?

Avslutande

- Har du sett en skillnad på organisationers/myndigheters bemötande av hederskultur under tid? Likväl hederskulturens bemötande av organisationer och myndigheter?
- Har du något mer att säga/tillägga?
 - TACK